

Dem forstår ikke oss – vi forstår ikke dem

En kvalitativ studie fra Oslo fengsel

Spesialoppgave i jus 10 vekttall, institutt for kriminologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, desember 2003.
Kandidatnr. 393.

Dem kan jo bare begynne å prate med oss, da. Jeg tror hele fengselet ville blitt forandra jeg, hvis dem lærte mer om oss og prata med oss.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Innledning	s.4
2. Tidligere forskning	s.5
3. Fengselets oppbygning	s.6
4. Studiens opplegg og metode	s.7
5. Etikk	s.10
6. Presentasjon av informantene	s.12
7. Intervjuene	
"Dem forstår ikke oss, vi forstår ikke dem."	s.13
"Hvor skal vi be? På cella? Der driter vi, jo!"	s.19
" Mora mi, for meg hun betyr alt."	s.24
"Når jeg går ut, jeg går opp i vekt."	s.31
" Vi er muslimer, bror hjelp meg"	s.32
"Da sitter dem å skuler på oss over avisa."	s.34
" Dem ser vi har svart hud. Men det er ikke stort en kan få gjort noe med."	s.37
8. Rettstilstand	s.41
9. Avslutning	s.42

1. Innledning

For tre og et halvt år siden, begynte jeg å jobbe som ekstrabetjent ved Oslo Fengsel ved siden av studiene mine ved Det Juridiske Fakultet. Denne jobben har vært berikende. Den har gitt meg et innblikk i et lite miniatyrsamfunn, hvor en rekke koder og regler for sosialt samvær, gleder, frustrasjoner og intriger, har satt sitt preg på hverdagen for de innsatte. Slik det også setter sitt preg på hverdagen ute i samfunnet.

Jeg har latt meg fascinere av disse mekanismene. Jeg har lurt på hvordan man kan leve sammen så mange mennesker, på et så lite sted, og allikevel kunne leve et tilnærmet normalt liv. Hvordan kan man leve så avskjermert fra virkeligheten, og allikevel oppleve at virkeligheten der inne oppleves like reell som den der ute?

For meg virket det som om de fleste innsatte hadde slått seg til ro med sin situasjon, avfunnet seg med at det var sånn de skulle leve for en stund. Samtidig så jeg også hvordan en liten "bagatell" kunne få stor betydning i hverdagen. Lite skulle til for å glede eller frustrere.

Etter hvert begynte jeg å fundere på om det var noe vi som betjenter kunne gjøre for å bidra til at hverdagen ble litt enklere for de innsatte.

I mitt arbeide som betjent, har jeg fokusert på å prøve å utvikle en profesjonell nærhet til de innsatte, ved å bruke mye tid på samtaler. Både fordi det er en viktig del av jobben min, men også fordi jeg synes det gjør jobben mer interessant. Samtaler fascinerer meg. Jeg forundres stadig over hvor mye det er som egentlig foregår under en samtale. Hvor mange mekanismer det er som råder, og hva det er som skal til for at man får en følelse av at man "forstår hverandre".

Under alle mine samtaler med innsatte, har jeg lagt merke til at det er vanskeligere å forstå innsatte med en annen kulturbakgrunn. Jeg mener imidlertid ikke at det bare er ens kultur som preger en samtale. Dette kommer jeg tilbake til senere.

Jeg fant det naturlig at det var vanskeligere å forstå, enhver kultur har vel sine usagte normer og koder i en samtale?

Jeg begynte imidlertid etter hvert å lure på om dette også føles som et problem for de innsatte med en annen kulturbakgrunn. At de også føler at de ikke helt blir forstått av oss betjenter, og at dette kanskje oppleves som en tilleggsbelastning ved soningen.

Jeg tenkte, at i dette miniatyrsamfunnet hvor det skal så lite til å gjøre hverdagen bedre eller verre for den enkelte, kunne det kanskje være fruktbart å prøve å tilegne seg mer kunnskap om hva denne gruppen innsatte selv vektlegger som belastende ved sin soningssituasjon.

På bakgrunn av dette, foretok jeg sommeren 2003, flere lange intervjuer med tre innsatte med pakistansk opprinnelse ved Oslo fengsel.

Det jeg ønsket å finne ut, var om de føler at de ikke blir forstått av de ansatte, på grunn av deres kulturbakgrunn. Videre om dette oppleves som en tilleggsbelastning ved soningen.

2. Tidligere forskning

Pr. i dag, foreligger det lite skandinavisk forskning vedrørende flerkulturelles situasjon i fengsel. Det foreligger en hovedfagsoppgave i sosiologi om utlendinger i fengsel uten norsk statsborgerskap (ukjent forfatter), og en annen om fremmedkulturelles møte med norsk rettsvesen (Lan, 2000).

Videre er det utgitt et hefte på Krus om muslimer i fengsel (Stabell Kulø 1991). Denne bygger ikke på intervjuer med innsatte, men er mer en oversikt over hva slags type problemer muslimer kan antas å oppleve under soningen. Det foreligger også noen relevante oppgaver av studenter fra KRUS, men disse er forholdsvis små, og ikke forskningsmessig bekreftet. Justisdepartementet i Sverige har utgitt en forskningsrapport om subjektive bedømminger ved permisjoner for utlendinger, men denne vil ikke direkte omhandle mitt tema. (Kriminalvårdens forskningskomite rapport 11:2003). Det foreligger heller ingen relevant forskning i Danmark.

Min undersøkelse omhandler intervjuer med pakistanere med norsk statsborgerskap, og deres situasjon i fengselet. Denne avgrensingen er gjort på bakgrunn av at det erfaringsmessig soner en del i fengselet med denne bakgrunnen, og at det derfor ville være enkelt å få tak i informanter. Videre syntes det relevant å tilegne seg kunnskap om en gruppe som teller stort i antall.

Jeg mener vi har et behov for slik kunnskap. Jeg tror situasjonen for flerkulturelle med norsk statsborgerskap er en annen enn for de uten. Mens det for innsatte uten statsborgerskap kanskje primært fokuseres på at de er langt hjemmefra, og således ikke får besøk, osv, var jeg av den oppfatning at innsatte med statsborgerskap kanskje var opptatt av å ikke bli forstått på ulike måter. En grunnleggende forutsetning for å bli behandlet som andre, er at man blir forstått, og selv har muligheten til å forstå. Fravær av dette, kan for eksempel medføre forskjellsbehandling.

Fengslene utgjør marginaliserte, men viktige samfunnsinstitusjoner, som forvalter mye autoritet. Jamført det jeg tidligere har sagt om miniatyrsamfunnet, kan de sies å være et bilde på storsamfunnet. Undersøkelsen kan sees som et ledd i arbeid mot forskjellsbehandling i samfunnet generelt.

Jeg påstår ikke at fengselsvesenet eller andre samfunnsinstitusjoner vil oppleve en revolusjon etter denne studien.

Mitt ønske er imidlertid at man med litt kunnskap kanskje åpner porten for mer senere!

Siden det finnes lite forskning på området, og få teorier som kan anvendes direkte, vil denne oppgaven være eksplorerende. Det innebærer at mitt materiale i utgangspunktet bare forsiktig kartlegger et forholdsvis utforsket område. Jeg har derfor ikke støttet oppgaven så mye mot teori, men heller for det meste støttet den på metodelitteratur. Dette er også årsaken til at en så stor del av denne oppgaven omfatter min fremgangsmåte.

Jeg kommer allikevel til å foreta tolkninger underveis i oppgaven, parallelt med at jeg omtaler ulike temaer som ble tatt opp. Tolkningen blir da foretatt på bakgrunn av det jeg har tilegnet meg av kunnskap om i bøker om muslimer, pakistanere, ære m.m, og gjennom mine erfaringer som betjent.

3. Fengselets oppbygging

Oslo fengsel holder til på Grønland i Oslo og er delt inn i avdeling A og B. Sistnevnte er en varetektsavdeling, hvilket gjør at det ofte er her man havner først. Blokken huser rundt 150 fanger fordelt i avdelinger med 20 på hver. Cellene i denne blokken inneholder toalett og fjernsyn, og de innsatte tilbringer som regel 23 timer i døgnet her. De har krav på en times lufting hver dag, men ellers er de bare ute av cellen hvis de ansatte har tid til det. De innsatte har ikke adgang til å snakke i telefonen på andre språk enn norsk.

Etter å ha vært på avdeling B en stund, gjerne to-tre måneder, kan man søke seg over til avdeling A. Her er det også rundt 150 fanger. Her er det en mottaksavdeling; B1, hvor det er litt friere enn på B-blokken. Også her tilbringer man imidlertid mye tid på cellen, i likhet med på refselsesavdelingen; C1. Ellers er avdelingene på A-blokken stort sett åpne. Det vil si at de innsatte låses ut til jobb eller skole om morgenen og inn om kvelden kl.20.40. Etter jobb er de innsatte i fellesskapet, på gudstjeneste, på trening, på besøket eller annet. Det foretas visitering med full avkledning etter hvert besøk. De besøkende må gjennom en metalldetektor før og etter besøket.

På alle aktiviteter for de innsatte er det vakthold av betjentene.

Aktivitetsnivået og frihetsgraden varierer også på de åpne avdelingene. De er bygget opp i et slags hierarki, hvor du kan jobbe deg oppover i systemet ved hjelp av god oppførsel. De to beste avdelingene C2 og C3 tar inn folk etter intervjuer. Man må være motivert for rusfri soning for å sitte her, og det avlegges derfor jevnlig urinprøver.

Urinprøver blir ellers pålagt etter permisjoner og ved mistanke om rusing. Hvis rusmiddelbruk påvises, kan den innsatte straffes, ved for eksempel å miste tvén, retten til å trene, retten til å sitte på en bra avdeling eller liknende. Alle cellene visiteres jevnlig. Man får straff hvis man oppbevarer noe ulovlig (kniver, gjær og sukker til sats, flere enn 4 håndklær, narkotika m.m). Permisjoner gis etter at man har sonet 1/3 av straffen. I julen er det anledning til ekstra perm og ringetid.

Alle de åpne avdelingene har kjøkken, hvor de innsatte kan lage seg mat. De går gjerne sammen 3-4 stykker i et matlag og lager og betaler mat sammen. Maten kjøper de fra kiosken, av penger de tjener eller får utenfra. De kan tjene opp til 45,- kroner dagen. Fra kiosken kjøpes også telekort til bruk i telefonautomaten. På avd. A har de adgang til å prate det språket de vil. De kan handle for kr.800.- pr. uke.

4. Studiens opplegg og metode

Jeg har i mitt studium valgt å benytte meg av intervjuer som metode.

Dette fordi jeg som nevnt mener det er viktig å få høre fra de innsatte hvordan de opplever fengselshverdagen, og finner at den beste måten vil være å samtale rundt dette.

I følge Steinar Kvale (Kvale 1997:17), er et intervju en utveksling av synspunkter mellom to personer som samtaler om et tema som opptar dem begge.

Dette indikerer at forskeren i stor grad er med på å prege samtalen, og også indirekte de konklusjoner som trekkes av den. Det er således viktig å være klar over at jeg ikke bare får høre hva informanten er opptatt av, men at jeg også selv er med på å prege dette.

Jeg er altså ikke en objektiv formidler av den kunnskapen jeg får fra mine informanter, men en som er med å danne denne. Det vil bli kommentert underveis hvordan jeg har preget intervjuene.

Intervjuene er kvalitative. Denne metoden har som formål å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden. (Kvale 1997:21). Den forsøker ikke å kvantifisere kunnskap som i kvantitative undersøkelser, men fokuserer på den særegne ved den enkeltes situasjon, og opplevelse av denne. Metoden kan i liten grad anvendes til å generalisere, men det er ikke dens mål i seg selv som for den kvantitative. Metoden kjennetegnes ved at informantenes opplevelser settes i fokus, og at forskeren så tolker meningene i dette.

Videre er intervjuene halvstrukturerte. Det innebærer at jeg under intervjuene ikke har en på forhånd fastsatt intervjuguide, men heller lar informantene være med å velge hva det fokuseres på underveis.

Den halvstrukturerte metoden egner seg godt når informantens opplevelser skal settes i fokus, da intervjuene tar utgangspunkt i det informanten selv er opptatt av. På forhånd strukturerte intervjuer mener jeg ville si mer om meg selv og mine forutinntagelser om hva som er viktig for dem, enn om dem og deres ønsker.

Hvordan kan jeg vite at informantene snakket sant? Hvordan kan jeg vite at de ikke sa bare det de trodde jeg ville høre? Hvordan kan den kunnskapen jeg kommer frem til kunne sies å uttrykke noe som helst med sikkerhet?

Tidligere var man opptatt av at den eneste forskningen av verdi var den som kunne uttrykke noe allmenngyldig, og fullstendig sant. Kunnskap var det som kunne måles. Akseptabel forskning ble foretatt ved hjelp av blant annet kvantitative studier, hvor resultatene ble satt opp i diagrammer og statistikker.

Den kvalitative forskningsmetode representerer ikke det motsatte, hvor man ikke kan utlede noe som helst fra sine studier. Men i stedet for å konstantere gyldighet ut fra generaliserbarhet, avgjøres studiens kvalitet ut fra såkalt validitet 1), det vil si hvorvidt man klarer å fange opp det man ønsker å studere. Man gjør rede for alle valg man har foretatt underveis i prosessen, og begrunner disse. Begrunnelsene tjener til å underbygge prosjektets forskningsmessige. Videre avgjøres studiens kvalitet ut fra reliabilitet 2), det vil si hvorvidt informantenes utsagn kan sies å være pålitelige.

1) Validering foretas på alle trinn av studie-prosessen, fra planleggingsfasen, til rapporteringen av funnene.

Når man formulerer et tema man ønsker å studere er det viktig med en solid teoretisk forutinntagelse, for at det skal være mulig å studere denne videre. Min forutinntagelse gikk ut på at flerkulturelle innsatte opplever at de ansatte mangler kompetanse om deres kultur, og at dette oppleves som en belastning. Dette baserte jeg på egne erfaringer fra fengselsvesenet. For det første konkrete

opplevelser, men også ut fra en vag følelse om at det var et eller annet jeg ikke forsto når det gjaldt å kommunisere med enkelte flerkulturelle. Dette antok jeg var belastende.

På planleggingsstadiet tok jeg hensyn til undersøkelsesoppleggets kvalitet. Det vil si, jeg tenkte nøye gjennom hvilken fremgangsmåte jeg syntes ville egne seg best for denne studien.

Det var mange forhold som måtte vurderes i så måte.

For å best mulig la informantene avgjøre hva vi skulle prate om, ønsket jeg å bare stille dem ett spørsmål på et første-gangs intervju, for deretter å komme tilbake og følge opp trådene fra det første møtet. Dette spørsmålet lød; merker du at du har en annen kulturbakgrunn her i fengselet?

Jeg intervjuet hver informant tre ganger, i ca. tre kvarter hver gang. Dette er tidkrevende, og jeg var derfor nødt til å konsentrere meg om et begrenset antall informanter. Jeg intervjuet tre stykker.

Jeg fant det riktig å velge informanter som ikke kjente meg fra før. Dette fordi jeg følte det ville bli vanskelig for meg å forholde meg som student, og ikke betjent da. Det å i hovedsak føle seg som betjent tenkte jeg kunne medføre at jeg ville ha vanskelig for å sondre mellom kunnskap jeg fikk på intervjuet, og kunnskap jeg hadde fra før. Videre tenkte jeg at en informant som kjente meg fra før ville ha vanskeligere med å se på meg som student også, og la seg påvirke av dette. Se videre om dette nedenfor.

Det var også et kriterium at vedkommende snakket så bra norsk at det ikke var behov for tolk.

Jeg hadde bestemt meg for å foreta loddtrekning blant de interesserte.

Etter å ha foretatt en rekognoseringsrunde på huset, fant jeg imidlertid ut at det omtrent ikke var pakistanere på Oslo fengsel da jeg skulle sette i gang. Etter mye om og men ble resultatet at jeg fant to informanter, og at han tredje ble valgt ut fra de jeg kjenner, som den jeg kjenner minst av disse.

Intervjuene ble foretatt på besøksrommene, fordi jeg vurderte det slik at dette var det stedet det ville være minst forstyrrelser, og også det best egnede med tanke på at jeg i denne perioden ikke ønsket å føle meg som betjent i for stor grad. Hadde det vært andre innsatte rundt oss, ville jeg måtte forholde meg til dem som betjent samtidig. Det var nok også et ubevisst ønske om en formalisert ramme rundt det hele, i motsetning til uformelle samtaler på cella.

Jeg anvendte diktafon under intervjuene for å få med flest mulig relevante opplysninger, uten å måtte avbryte informantene. Jeg noterte også i en notisbok samtidig som vi pratet sammen. Jeg gjorde dette for å konsentrere meg mer, for å kunne gå tilbake til ting de sa under intervjuet, og for å notere ned stemninger i rommet som ikke ble fanget opp av diktafonen. Jeg noterte også hvordan jeg opplevde at relasjonen mellom informanten og meg selv var, og hvordan jeg opplevde at jeg var med å prege innholdet i kunnskapsproduksjonen.

Under transkriberingen, var jeg veldig glad for at jeg hadde anvendt diktafon. Det å kunne lytte til intervjuene gang på gang, gjorde at jeg fikk tilbake den stemningen som rådet under samtalen. Det gjorde at jeg hadde lettere for å reflektere over samtalene våre i ettertid.

2) Under intervjuingen sjekket jeg informantenes reliabilitet ved å stille flere spørsmål på ulike måter, spørre om det samme flere ganger, gjenta svarene og spørre om det var slik de mente, osv. Videre forsøkte jeg oppnå kvalitetsmessig gode intervjuer ved å foreta en grundig utspørring om meningen i det som blir sagt,. Det vil si at jeg spurte mye om hvorfor og hvordan. Jeg foretok også en kontinuerlig kontroll av informasjonen som ble gitt, ved å gjenta svarene deres for å høre om jeg hadde forstått og oppfattet riktig. Se mer om dette i kap.7.

Under transkriberingen, det vil si da man overfører intervjuet fra kassett til skriftlighet, forsøkte jeg være bevisst valg av språkstil.

Med språkstil, tenker jeg på valg av tegn og koder for å gi leseren det mest mulig riktige bildet av det informanten og jeg selv sa. Jeg anvender kursiv for å markere informantens svar. Ellers skriver jeg....i de tilfellene han bruker litt tid på å svare, og parenteser for hans oppførsel. (...) indikerer at deler av intervjuet er tatt bort.

I forbindelse med analyseringen av intervjuene, har jeg brukt mye tid til refleksjoner rundt intervjuenes innhold. Dette for å stille kritiske og ”riktige” spørsmål til materialet mitt, og for å kunne trekke logiske tolkninger ut fra det. Jeg har lagt mer vekt på gjennomtenkte spørsmål enn kloke svar, da jeg finner dette mer interessant. Se mer om dette i kap.7.

Under rapporteringen gjelder det å gi en fullgod beskrivelse av hovedfunnene.

I min rapportering vil enkelte av intervjuene gjengis i sin helhet, andre kun stykkevis mens noe kun gjengis av meg med egne ord. Jeg mener det beste ville vært å gjengitt dem alle i sin helhet, for å gi leseren mest mulig innsiktsfull informasjon, og gi han mulighet til å foreta egne tolkninger. Det vil imidlertid bli umulig i en oppgave av denne størrelse. Jeg velger derfor nevnte fremgangsmåte med å gjengi enkelte av dem, og ønsker samtidig å vise helheten i mitt materiale ved også å trekke inn de utsagnene jeg mener hører hjemme på samme sted.

5. Etikk

"En intervjuundersøkelse er et moralsk foretagende: den personlige interaksjonen som skjer i intervjusituasjonen påvirker den intervjuede, og kunnskapen som produseres i intervjuet påvirker vårt syn på menneskets situasjon." (Kvale 1997:65)

Etiske betraktninger er, i forhold til forskningsintervjuet, i stor grad et spørsmål om hvordan man best mulig kan ivareta informantenes interesser slik at studiet ikke får noen negative konsekvenser for dem.

Jeg startet refleksjoner rundt dette samtidig med at jeg formulerte mitt tema, og har fortsatt med det hele veien. Etiske dilemmaer dukker opp hele tiden, og jeg føler at jeg har et stort ansvar for å beskytte informantene mine.

For det første har jeg vært veldig opptatt av å bevare deres konfidensialitet.

For å best mulig ivareta den kvalitative formen i oppgaven, synes jeg det ville vært riktigst å fortalt informantenes historier hver for seg. Jeg ville tatt for meg hver og en av dem og latt deres historier bli så levende som mulig, og også fortalt noe om stemningen som rådet i rommet, sinnstemningen dette satte meg i, og relasjonen og samspillet mellom meg og den enkelte.

Denne formen tror jeg ville gitt leseren de beste forutsetningene for å sette seg inn i mine opplevelser, og de kunnskapene jeg tilegnet meg. Det ville også være godt kvalitativt materiale, fordi det ville kunne trekke frem det særegne i den enkeltes historie, på en måte som leseren ville kunne følge med i.

Dette mener jeg imidlertid at ville gått ut over informantenes konfidensialitet. Det ville bli alt for enkelt å identifisere den enkelte slik. Jeg har derfor ikke gjort dette, men heller forsøkt å gjøre det "umulig" å forstå hvilke informanter som har sagt hva, slik at de som kjenner informantene ikke skal kunne identifisere dem. Allikevel er det klart at betjenter som vet hvilke tre som deltok, jo vet at utsagnene stammer fra en av informantene, selv om man ikke vet hvem. Dette kan medføre problemer for alle tre. Jeg har derfor kommet frem til at enkelte av de opplysningene som kom frem ikke vil bli referert. For en person som lever i et så lite miljø som et fengselssamfunn utgjør, skal det lite til å gjøre hverdagen vanskeligere enn nødvendig. Jeg prøver på denne måten å unngå dette.

Man kan også spørre seg om informantenes forhold til de andre innsatte vil kunne endre seg etter studien. Jeg har tenkt på om det vil være informasjon her som ville være negativt for de andre om kom ut. Dette er det således også tatt hensyn til ved rapporteringen. Jeg har også vurdert om det vil kunne medføre sjalusi fra de andre fordi de ikke fikk være med på noe tilsvarende. Jeg har ikke merket noe til dette i ettertid. De innsatte er antagelig såpass vant til at det foregår intervjuprosjekter på fengselet, at de ikke føler seg oversett om de ikke får delta.

Jeg har også forsøkt å gjøre det klart for informantene hva det innebærer å være med på en slik type prosjekt, slik at de var i stand til å gi et fullgodt samtykke til å delta. Jeg gjorde det også klart for dem at de kunne trekke seg på et hvilket som helst tidspunkt, og det ikke ville innebære noen fordeler å være med, bortsett fra en egenverdi.

Forskerrollen

Som betjent og intervjuer, hadde jeg en dobbeltrolle både i forhold til inn - og ansatte. Det å foreta et studium på sin arbeidsplass kan ha både positive og negative sider. (Wadel: 1991).

At jeg i tillegg står i et "overordnet" forhold til de menneskene jeg jobber med og også skal studere, kan ha enda flere positive og negative sider.

Av positive sider kan nevnes at informantene gav uttrykk for at de ville vært mer skeptiske til å delta i en slik studie med noen de ikke kjente. Selv om ikke alle kjente meg, visste de likevel hvem jeg var gjennom andre innsatte. Jeg tror med andre ord at andre innsatte hadde gått gode for at jeg var til å stole på, i den forstand at jeg ville bevare anonymiteten deres.

Videre tror jeg det har vært en fordel at jeg gjennom betjentrollen har fått mye erfaring i å samtale med innsatte. Jeg har også kunnskaper om hvordan fengselet fungerer, og har dermed lettere for å forstå hva informantene prater om.

På den annen side er det ikke til å komme bort fra at dobbeltrollen med å være både forsker og betjent også har sine negative sider.

For det første kan det hende det er ting jeg overser som en utenforstående ville hatt lettere for å få øye på, og kan hende mangler jeg kritisk distanse. På den annen side kan jeg lettere se ting en utenforstående ikke ser når jeg er vant til å være i miljøet. Jeg kan kanskje oppfatte ting lettere og dermed ha enklere for å følge opp tråder.

Videre er det på det rene at de to rollene nærmest er umulig å skille, og at jeg på enkelte områder kanskje vil "holde med" betjentene, eller la meg farge av ting jeg vet fra før. For eksempel kan jeg bli fortalt en historie som jeg har kjennskap til innenfra, og som jeg ser fra et annet synspunkt. Det vil da kanskje være vanskeligere for meg å gjengi historien med den innsattes stemme.

Til slutt er det ikke til å komme fra at de innsatte til en viss grad vil se på meg som betjent og kanskje la seg hemme av dette. For eksempel kan det hende det er ting de ikke fortalte meg, av frykt for konsekvensene dette kunne få, på tross av mine forsikringer. På samme måte kan det hende de overdrev negative sider i håp om at dette ville bedre deres situasjon. Og at det var lettere å gjøre det overfor en betjent, at denne ville ha lettere for å påvirke endringer senere.

Alt i alt er det ikke godt å si om det var en fordel eller en ulempe at jeg forsket i egen bedrift. Jeg tror det viktigste uansett var at jeg var oppmerksom på fallgrubene, og forsøkte bruke mine erfaringer som betjent i stedet for å forsøke å kamuflere det.

I forhold til de ansatte var jeg opptatt av at de ikke skulle oppleve merarbeid på grunn av mitt prosjekt. Jeg skrev blant annet et informasjonsbrev hvor jeg ba dem ringe meg hvis de lurte på noe mer utover informasjonen i skrivet.

Jeg ringte også den aktuelle avdelingen før hvert besøk for å høre om det passet for betjentene og den innsatte selv, at jeg kom.

Videre bestemte jeg meg for å gå opp på den enkelte avdeling og hente den innsatte ned til besøksrommet selv før hvert intervju, for å hindre merarbeid for betjentene.

I ettertid anger jeg litt på det siste. Det føltes som om jeg var på jobb når jeg gjorde dette, og jeg ble også litt stresset under intervjuene av all løpingen rundt på huset. Om de innsatte lot

seg påvirke av dette vet jeg ikke. Men det kan jo hende de ville følt meg enda mer som forsker og mindre som betjent, hvis vi bare hadde møttes på besøksrommet. I ettertid har jeg tenkt at jeg brukte mye energi for å ikke irritere de ansatte. Jeg var nok ubevisst litt bekymret for at de skulle synes prosjektet mitt var unødvendig, truende, hoverende eller annet. Hva dette egentlig er uttrykk for, har jeg ikke klart å finne ut enda. Kanskje sier det mer om meg enn de andre betjentene, prosjektet ble i all hovedsak godt mottatt.

6. Presentasjon av informantene

Mohammed er 20 år. Han har bodd i Norge i hele sitt liv, har en søster og en bror, og kommer fra et veldig religiøst hjem. Han snakker bra norsk, er blid og pratsom, og flink til å fortelle historier.

Under intervjuene virket det som han storkoste seg. Mohammed sitter inne på en 5 års dom, for drapsforsøk.

Han har en sønn på 5 år.

Ali er 25 år. Han har flere søsken, og har bodd i Norge i hele sitt liv. Han karakteriserer seg som religiøs, men følger ikke så mange religiøse skikker. Han sitter inne på en 1 ½ års dom, for vold. Ali er litt stille, og virker kanskje litt bitter. Han er ikke så glad i å prate på eget initiativ, men skravler i vei når han kommer på gli. Han forstår ikke alt jeg sier, og jeg må prate sakte for at han skal henge med. Ali er en lovende cricket- spiller, og han har to barn.

Irfan er 28 år. Han har bodd i Norge i 20 år, og prater flytende norsk. Han er religiøs, og sitter i varetekt, mistenkt for narkotikasal. Han er en rolig og reflektert mann, som ofte tenker lenge før han svarer på spørsmål. Han har ingen søsken. Han er stor og kraftig, og trener mye i fengselet.

Alle de tre har sittet på Oslo fengsel i rundt 1 år.

7. Intervjuene

”Dem forstår ikke oss, vi forstår ikke dem”

Dette kapitelet handler om språk og kommunikasjon. Jeg gjengir her hele samtalen med Ali, deretter kort hva de andre sa om nevnte tema. Vi snakker om det å ha et annet språk, å forstå og bli forstått.

Informantenes svar står i kursiv.

Føler du at du forstår alt norske folk sier?

Ja, hvis dem snakker sånn vanskelige ord, så forstår jeg ikke. Men jeg spør selvfølgelig hva det betyr, eller hva mener du.

Mm. Men hender det når du er ute (ikke i fengsel), at du ikke gidder å spørre, fordi du gir opp litt?

(stille)

At du bare lar dem prate, men så skjønner du ikke egentlig hva dem sier?

Ja.. (ler litt).Noen ganger gir jeg blaffen i alt. Jeg gidder ikke å konsentrere meg.

I hvilke situasjoner er det?

Mange situasjoner.....vanskelig for meg å følge med, noen ganger blir jeg borte...

Kommer det an på hva man snakker om?

Ja, kanskje, ja.

Hvis det er ting du må konsentrere deg om, eller hvis det blir for vanskelig norsk, eller?

Nei, det er vanskelig å si, assa.

Ja. Mm Men er det oftere ute at du ikke helt skjønner norsk, enn inne?

(Stille)

Eller er det oftere her at du ikke skjønner ting?

Ja...ute...nei...

Er det lettere å prate med ungdommer som kan litt urdu?

...ja

Er det derfor?

Nei, vi snakker sånn urdu og norsk også, men det er sånn...andre temaer.

Så de på din alder, dere snakker mer om felles ting?

Ja .Og da blir det lettere å skjønne det?

Tror det.

Snakker betjentene om ting du ikke pleier å snakke om?

Ja.

Når betjentene skal forklare om søknader, papirer fra retten og sånn, skjønner du sånne ting?

Ja, litt, men ”innvilget” det skjønnte jeg ikke hva betyr en gang.

Og da spurte du?

Ja. Da skjønnte jeg at det var innvilget.

Er betjentene flinke til å forklare sånt?

Ja, det går greit.

Skulle du ønske det var noen betjenter som kunne urdu?

Ja.

Men hender det også at du gjør sånn som ute, at du later som du skjønner, men egentlig ikke skjønner?

Ikke her men på xxx (annet fengsel)(....)

Hender det at betjentene forklarer noe du ikke skjønner, og at det er ingen andre innsatte til stede, og du bare ikke gidder å prøve å skjønne?

Ja.

Hva sier du da?

Ja, ja, jeg bare greit, ja.

Tenk hvis dem sier noe viktig da?

Jeg spør litt, da! Når det blir noe vanskelig spør jeg.

Så du har på en måte begynt med det her inne da, for ute gjør du jo ikke det?

Nei.

Hvorfor gjør du det inne og ikke ute?

Nå blir jeg forvirra, jeg glemmer det bakerste du sa.

Jeg forklarer det hele en gang til.

For eksempel nå forsto jeg hele greia.

Kan det være på grunn av språket?

Kanskje, jeg veit ikke. (Han forteller at han tror han har blitt fjern av for mye rusbruk..)

Du virker jo ikke så veldig fjern nå?

Nei.

Jeg tenker at kanskje det er måten jeg forklarer på? At du skjønner norsk, men at det er viktig at jeg snakker sakte og at jeg forklarer det godt?.

Ja.

Ali mener selv han har problemer med å kommunisere fordi han ikke klarer å henge med i en samtale, og at dette skyldes rusbruk. Jeg mener imidlertid at det også kan skyldes språket. Det sier han seg enig i.

Det er vanskelig å si om det er jeg som får Ali til å si seg enig, eller om han faktisk er det.

Det var vanskelig ha en flytende samtale. Dermed blir samtalen preget av lange spørsmål og korte svar. Alis svar bygger kun på mine spørsmål, og han snakker meg etter munnen.

Kanskje var mine spørsmål ledende. Der jeg spør ”hvorfor gjør du det inne, og ikke ute?” er jeg veldig konfronterende. Kanskje følte han seg presset av meg?

Det kan også hende han svarer i hytt og pine, fordi han også nå faller ut innimellom. Det virket imidlertid overhodet ikke slik under intervjuet. Han virket våken og tilstede hele tiden.

Jeg merket imidlertid at ved å snakke saktere, forsto han. Likeså hvis jeg brukte et veldig enkelt språk. Jeg tror vi ville hatt en enklere kommunikasjon hvis han hadde bedre norskkunnskaper. Han nevner også senere at det hadde vært ålreit om noen betjenter kunne urdu. Jeg regner med at dette skyldes at han da ville hatt lettere for å kommunisere. Sånn sett kan man kanskje si at bedre norskkunnskaper ville hjulpet Ali til en bedre kommunikasjon med betjentene. Dårlige språkkunnskaper kan kanskje derfor sies å utgjøre en tilleggsbelastning, på tross av at han kanskje også har kommunikasjonsproblemer på grunn av rusbruk?

Dette intervjuet er også et typisk eksempel på hvor vanskelig det er å intervju. Jeg sliter enn del med å få Ali til å prate på eget initiativ.

Mohammed:

Noen ganger forstår vi, i hvert fall jeg da, ikke helt hva hun, betjenten, mener og det...når jeg ikke forstår det.. så blir jeg enda mer sur. Det føles sånn nedverdiggende.

Noen ganger tror jeg hun sier noe stygt til meg. Kanskje hun ikke mener det sånn, men jeg tror det.

Både Ali og Mohammed uttrykker at de har problemer med å forstå.

Irfan derimot, sier han forstår alt, så sant det ikke er veldig spesielle ord, som fra en lege eller fra gamle folk. For han er nok derfor ikke språket en ekstra belastning.

Ved senere gjennomlesing av intervjuene, har det slått meg hvor mange faktorer det er som spiller inn for at en informant skal forstå hva jeg sier, og sikkert da også når jeg opptrer som betjent. For eksempel kan våre problemer med kommunikasjonen skyldes andre ting enn språk og kultur, som rusmisbruk. Alt er ikke kultur! Etter dette ser man på en måte at min forforståelse endres, og jeg er i ferd med å tilegne meg ny kunnskap. Jeg ser nå at ikke alt kan henføres til kultur.

I forbindelse med det å ha dårlige språkkunnskaper, kan det også være slik at man ikke helt vet hvordan man skal formidle sine ønsker. Kanskje har de norske innsatte lettere for å formidle, at de vet bedre hvilke "strenger" de skal spille på, at de vet hva norske betjenter "faller" for, og for eksempel synes er en god grunn for å få tatt en ekstra telefon. Selvfølgelig kan det også være tvert om.

Ali sa det slik:

Vi skal verken ha det bedre eller verre enn de norske innsatte. Men det er jo stort sett norske betjenter her, og de har jo så klart mer forståelse for sin egen kultur og sine egne medborgere.

Mohammed:

Det hadde vært en fordel om noen betjenter kunne urdu. For vi har to forskjellige måter å forstå hverandre på. Det har med kultur og religion å gjøre. En pakistaner forstår min INDRE mening.

Språk og kommunikasjon kan sies å ha med kultur å gjøre. Det å ikke kunne godt norsk, kan resultere i at man ikke vet hvordan man kommuniserer i norsk kultur, og vice versa.

Det er altså ikke bare det at å ikke bli forstått eller forstå kan være nedverdiggende, forvirrende, slitsomt, osv, men det kan også gjøre at man går glipp av ting som for eksempel goder man har krav på.

Vi snakker så om det å holde kurs for ansatte om pakistansk kultur. Jeg spør Irfan:

Hadde det gått an at innsatte holdt kurs for ansatte om deres kultur?

Jeg tror ikke det hadde vært vits. Kanskje DU forstår litt da, eller kanskje du ikke forstår noe i det hele tatt, men du er interessert i å vite .Men hjernen din forstår ikke hva ære er.....

Så det ville ikke nytte?

Jeg tror ikke de hadde forstått, de ville bare tenkt at det er tåpelig.

Hva med at for eksempel en norsk sosialantropolog gjorde det?

Det ville vært bedre. For meg som pakistaner blir det vanskelig. Kan ikke bruke riktige ord eller metode. Også er jeg redd for at dem skal se på meg som pakistaner, at dette er latterlig. Det er best at en nordmann sier til en nordmann.

Har de på en måte mer autoritet?

Ja, nordmenn forstår hverandre godt. Med utlendinger blir det misforståelser En annen tankegang.

Men du synes det burde vært holdt kurs?

Ja, det hadde vært fint om betjentene kunne forstå. Jeg har noen ganger sett at nordmenn har problemer med å forstå. Det betyr veldig mye, selv om andre kanskje synes det er småting.

Med ”metode” forstår jeg informanten slik at han snakker om det jeg nevnte over, om måten å kommunisere på.

Vi ser altså at selv om Irfan ikke har problemer med språket konkret, har han allikevel problemer med å bli forstått for sin kultur. Det virker som om han synes det er slitsomt å ikke bli forstått, han sier også at han er redd betjentene synes det er tåpelig og latterlig. Det kan hende være et uttrykk for en underlegenhetsfølelse.

Han sier helt tydelig at han ønsket de kunne forstå, at det betyr veldig mye.

Språk, kommunikasjon og kultur, henger nøye sammen. Jeg vil ikke begi meg inn på en lang diskusjon om sammenhenger og definisjoner, men konstanterer at alle mine tre informanter på ulike måter uttrykker at de har et problem med å forstå og bli forstått.

Dette kan sies å gi et ganske sterkt signal om behov for større forståelse begge veier.

Etter denne erkjennelsen, syntes det reelt å definere begrepet kultur.

Hva er egentlig kultur?

Utallige teoretikere har definert dette.

Åsa Eldén (Eldén 2003:56) anvender antropologen Clifford Gertz definisjon:

Gertz forstår kultur som en koherent helhet av semiotisk slag.:

”Som samverkande system av konstruerbara tecken är kulturen inte en kraft, någonting til vilket sociala händelser, beteenden, institutioner eller processer kan hänföras kausalt: Den är kontext, någonting inom vilket de kan bli förståelig- det vil säga- tett beskrivna.”

Elden skriver at Gertz her betoner kultur som en sammenheng. Menneskers oppførsel og tolkninger skjer ut fra sammenhengen, ikke determinert eller frikoblet fra det. Kultur skapes gjennom menneskelige handlinger og tolkninger. De blir meningsløse om de ikke sees i en sammenheng, der aktørene forholder seg til mer eller mindre normerende tolkningsrammer.

Den sammenhengen Gertz her snakker om, er omgivelsene. Dette innebærer at ens kultur dannes ved hjelp av omgivelsene. Når informantene snakker om sin pakistanske kultur blir det ut fra denne definisjonen misvisende. De lever jo i Norge. Sånn sett kan de ikke sies å ha en pakistansk kultur, men kanskje en blandingskultur? Dette er ting jeg har tenkt i etterkant, og er derfor ikke omfattet av intervjuene.

Da jeg startet planleggingen av temaet for oppgaven, var min forutinntagelse at de innsatte opplevde at betjentene ikke forsto deres kultur, og at dette var belastende.

Da jeg skulle starte intervjuene, visste jeg ikke helt hva det var som var så annerledes med denne kulturen. Under intervjuene, fikk jeg så ramset opp en rekke momenter som det virket for meg som informantene plasserte under kultur- begrepet.

Etter hvert, under bearbeidelsen av materialet mitt, fant jeg imidlertid ut at momentene gled veldig over i hverandre, og at det ble umulig å skille ut hva som var hva. Hva var religion? Hva var språk? Hva var familie? Det virket som det ble umulig å la det enkelte fenomen stå alene. Allikevel har jeg valgt å gjøre det, for å gjøre materialet mer tilgjengelig for leseren. Samtidig kan man ut fra ovenstående, ikke kalle disse momentene for typisk pakistansk kultur.

Av og til fikk jeg følelsen av at det vel så mye var meg selv, som mine informanter, som var opptatt av dette kultur- begrepet, her i forbindelse med språk. Var denne kulturen så viktig? Eller var det jeg som fikk dem til å synes det, til å fokusere sånn på det at det etter hvert føltes veldig viktig for dem?

Var jeg på en måte med på å skape et kunstig skille mellom "meg" og "dem", en overfokusering på annerledeshet? Hadde jeg laget en dikotomi (en tvedeling) mellom meg og dem, deres kultur og vår?

Dette fikk meg til å undre:

Er det vi betjenter som skaper skillet mellom kulturer? Som Mohammed sa når det gjaldt flyttinger til andre avdelinger; "Dem sier aldri til de norske at du kan ikke flytte for det sitter for mange norske der."

Hvorfor er det slik, egentlig? Finnes det egentlig sikre data for at det oppstår mer bråk med over 50 % utlendinger på en avdeling?

Etter å ha jobbet mye med disse intervjuene, slo det meg at informantene nevner ofte ordet "kultur" på eget initiativ, og da i forbindelse med at betjentene ikke forstår dem. Sånn sett i overensstemmelse med min for forståelse.

Men hva gjør informantene for å få betjentene til å forstå? Det at betjentenes holdninger kan bringe frem dikotomier, er kanskje ikke ensidig? Kanskje er de flerkulturelle selv deltagende i denne prosessen, ved å ekskludere for innpass? Årsakene til dette kan være at de selv føler seg ekskludert, altså en gjensidig utelukkelsesprosess, en ond sirkel? Vanskelighetene går begge veier ut på at man setter opp et skille mellom "oss" og "dem", som resulterer i at man tror det er så store ulikheter, og at dette i seg selv vanskeliggjør gjensidig forståelse.

Kapittelets overskrift "Dem forstår ikke oss, vi forstår ikke dem" er interessant i så måte. Hvem er "dem" og hvem er "oss"? Hvis vi snakker om pakistanere og ansatte, hva med alle andre da? Forstår betjentene alle andre, og pakistane alle andre enn betjentene? Pia Lundahl (Lundahl 1998) definerer dikotomi slik:

Dikotomi sees på som en måte å uttrykke forskjeller. En dikotomi organiseres ut i fra bestemte relasjoner til andre dikotomier. Dikotomier er hierarkisk organisert, dvs et dikotomt par, gir sjelden uttrykk for likeverdige kategorier. I dette hierarkiet defineres det ene som normalt, og det andre som avvikende, og det normale får en normativ funksjon. (Lundahl 1998:92ff)

Elden skriver (Elden 2003) at når hun anvender kontrast i stedet for dikotomi, er det for å understreke aktørenes skapning av kontraster; en "kontrastering". Kontrastskapningen er dog ikke slik at et ledd er normalt, og annet avvikende. I stedet vektlegger hun at kontrasten gis et innhold med normativ ladning; at det ene er bedre, det andre verre.

Med denne skisserte kulturforståelse, er det først når kulturer relateres til, eller sammenliknes med, hverandre, at de skapes som avgrensede enheter med et bestemt innhold. Med dette følger at kulturelle forskjeller ikke finnes per se, men anvendes for å skape mening i ulike sammenhenger.

(Jmfr. Hylland-Eriksen 1993, 1994:312 ff; Wikan 2001:86ff, Lundgren 2003 a.)

Ut fra dette ser vi hvordan kulturer også kan gjøres til en dikotomi.

Kanskje er det vi betjenter som tillegger utlendingene en helt annen kultur, mens vi i virkeligheten har mer til felles. At vi via en uformell sosialiseringssprosess er opplært til å tro at vi er så forskjellige.

Eller kan vi si det slik at vi har en blandingskultur?

Det er vanskelig å definere dette, spesielt fordi ens kultur ikke kan sies å være statisk. Hva er for eksempel norsk kultur? Forandres ikke den hele tiden? Vi har et såkalt flerkulturelt samfunn nå, hva betyr egentlig det? At noe er pakistansk og noe norsk? Kan man ikke heller si at vi har fått en blandingskultur på veldig mange nivåer, at vi ikke har det typisk norske lenger? Det typisk pakistanske har vi nok heller aldri hatt her, det må vi nok dra til Pakistan for å finne.

Er fengselet en institusjon som fører til enda mer dikotomier, eller det motsatte?

Et annet problem i forbindelse med språk, er mangelen på adgang til å ta morsmålstelefoner på avd. B. Både Mohammed, Ali og Irfan nevnte dette som et stort problem. Selv om det ikke handler om kommunikasjon med betjentene, utgjør dette også en belastning som bunner i det å ha en annen kultur.

”Hvor skal vi be, da? På cella? Der driter vi jo!”

Dette kapittelet handler om religion.

Intervjuet med Irfan:

Tror du på Allah?

Ja

Hvor viktig er religion for deg?

Det betyr ganske mye, faktisk, fordi at religionen er levemåten. Hvordan du skal være mot andre .Og hva som er riktig og hva som er galt.

Ville du vært helt annerledes hvis du ikke var religiøs?

Ja, det tror jeg. Jeg ville vært en drittsekk, kanskje.

(Overrasket)Tror du det?

Ja.

Hvordan er det å være religiøs i fengsel?

Veldig vanskelig.

Hvorfor det?

Du får jo ikke praktisert noe.

Hvorfor ikke det?

Hvor skal du be? På cella, kanskje? Der driter vi, jo! (Dette gjelder kun på avd.B. På avd.A er det ikke toaletter på cellene.)

Det blir litt feil?

Ja, det blir feil. Det er møkkete. Det er skittent. Du skal be på et sted som er reint .Jeg veit ikke hvilken vei Mekka er heller, for vi blir flytta hele tiden. Fram og tilbake.(Han snakker her om forskjellige avdelinger.)

Hva ville vært bra? Et bønnerom?

Ja, men vi har et problem. For vi ville jo blitt overlatt til oss selv i det rommet for eksempel.

En fra a-gjengen og en fra b-gjengen....

Da måtte man hatt vakthold?

Ja

Men du ber på cella, da?

Nei, jeg gjør ikke det. Men jeg kunne tross alt ha gjort det .For er du en ordentlig muslim, så skal du ikke prøve å...sånn som jeg...jeg ser på meg selv...jeg prøver å finne unnskyldninger...men du må jo være rein. Det er så mye .Men det finnes jo unntak for når du ikke trenger å be.

Men hva kommer det av at du ikke gjør det da?

Jeg er forstyrra, liksom. Av å sitte her.

Får du ikke ro?

Nei, jeg får ikke ro. Og jeg snakka med imamen. Og han sier at man får jo ro ved å be. Men nå orker jeg ikke. Men uansett er jeg stolt av å være muslim...fordi jeg gjør mye fordi jeg er muslim. Jeg sårer ikke andre personer, jeg har det bra med naboen min.

Er man sliten i fengsel, så man orker ikke å tenke på det? Får du ikke roen fordi det skjer så mye rundt deg?

Her har man faktisk mer tid til å be enn ute. På en måte hadde det vært lettere. Men man gjør det ikke. Men mange gjør det. Men kanskje man kan si at jeg er litt sur på gud.

Er det derfor du ikke ber?

Ja, kanskje.

Har du lurt på dette selv?

Ja, jeg har tenkt på det.

Her begynner Irfan å snakke om det å prate dritt om familien. Det viser at kulturens momenter glir over i hverandre, slik beskrevet over.

Veldig mye av vår kultur stammer fra religion. Religionen er levemåten vår. Det går ikke an å skille disse tingene.

Dette sitatet er hentet fra en annen informant, og handler også om dette umulige skillet.

Hvordan er visitasjon for en muslim?

Det er jævli. Det er det verste, faktisk. Rett og slett. Oh, shit, nå skal jeg stå foran han og vise meg, og han sier: ta av deg trusa! Det er jævli.

Er det verre for pakistanske besøkende å bli visitert, enn norske?

Dem tenker; hvorfor skal dem visitere meg? Fordi jeg har med narkotika? Stoler du ikke på meg, liksom. Det er nærmest ærekrenkelse. For en ekte muslim skal du kunne ta på ordet.

Får du feiret høytider her?

Nei.

Har du vært her når det har vært id?³⁾

Ja, jeg har vært her et helt år.

Så dere får ikke feire det?

Nei.

Hva synes du om det?

Det er litt dårlig. For kanskje nordmenn har permtida inne, og så får dem lov å gå hjem i juletider. Det får ikke vi. Vi får ikke ekstra ringetid. For det er jo helt ukjent. (Dette med id).

Kan det være en positiv ting å være religiøs i fengsel? Fordi du får en lettere soning, kanskje?

Her hadde det kanskje vært lettere å være kristen. Da hadde du flere fordeler, på en måte.

For muslimer har jo ingen fordeler, liksom. Det er jo kirkegudstjenester. Det har ikke vi. Men det er jo kanskje takket være våre imamer som ikke gidder å komme hit?

Det er mange forhold ved dette intervjuet som gjør at jeg finner at den kunnskapen som produseres her er reliabel. For det første korrigerer informanten meg når han er uenig, for eksempel vedrørende mitt spørsmål om det kan være positivt å være muslim, sier han det heller er det å være kristen.

Videre stiller jeg flere spørsmål flere ganger, som en kryssjekk, og han svarer likt hver gang. For eksempel spør jeg flere ganger på ulike måter, hvorfor han ikke får utøvd sin religion. Han ser flere alternativer til dette, og forteller om dem, i stedet for å si seg enig i enkelte alternativer og la være å trekke opp egne. Som for eksempel at han kanskje er sur på gud. Dette viser at svarene hans er gjennomtenkte, og ikke kommer i hytt og pine, eller som svar på ledende spørsmål.

Videre gir det meg tiltro når han ikke bare skylder på fengselet for problemene.

Han legger også skylden på seg selv og imamene. Dette tyder på at de forholdene han belemrer fengselet med, som at de ikke har noe sted å be, belastning med visitasjon og manglende muligheter til å feire id, er gjennomtenkt skyldplassert her.

3) Id er muslimenes feiring av at fastemånedens ramadan er over. (Kulø:1991)

Intervjuet er illustrerende med tanke på hvilke problemer det kan by på å være muslim i fengsel. Selv om Irfan legger mye av skylden på seg selv, kan man kanskje si at fengselets manglende tilrettelegging for utøvelse av religion, kan oppleves som en tilleggsbelastning. Noe av litteraturen jeg har lest, (Kulø 1991, Østerberg 2003)

indikerer at religion betyr noe annet enn det gjør for en kristen. (En dikotomi?)

Videre tror jeg neppe religion ville blitt nevnt av så mange norske innsatte i tilsvarende intervjuer, så også dette indikerer det.

Religionen er for det første en mer integrert del av hverdagen enn den er for en kristen.

Den er på en måte blitt en del av deres identitet. Det å kalle seg muslim betyr mer og kanskje også for noen noe annet, enn akkurat det å være religiøs.(Kulø:1991, Østerberg: 2003)

Veldig mye av vår kultur stammer fra religionen. Veldig mye, faktisk. Religionen vår er jo levemåten vår.

Svarene til Irfan, fikk meg i ettertid til å undres over om disse manglende mulighetene på noen måte føles truende for identiteten. Siden han uttalte at religionen er en så sterk del av deres kultur, og at det ikke går an å skille disse tingene, og at han er stolt av å være muslim, men ikke får bedt, kan jo dette være en følge. Kanskje har han også skyldfølelse siden han ikke får utøvd sin religion.

Dette er ting det kunne vært interessant å spørre om, men som jeg ikke tenkte på da jeg holdt på.

Mine tre informanter kaller seg alle muslimer, men det var stor ulikhet mellom dem med tanke på hvor religiøse de var, og hvor opptatt de var av religion. Allikevel ser vi at de var opptatt av temaet, og mulighetene for å få praktisert sin religion.

Alle tre hadde et ønske om en imam 4) i fengselet på fredagsbønn. De ønsket dette av litt ulike årsaker. Den mest religiøse av dem ønsket en imam som et religiøst overhode. For en annen virket det nærmest som han ønsket det for å kunne føle et muslimsk samhold i fengselet, mens den siste sa han kunne komme for å skremme dem litt. Med dette mente han nok at imamen kunne fortelle dem mer om hva som ville skje med dem hvis de ikke sluttet med kriminalitet.

Videre ønsket alle tre å kunne få feire den islamske høytiden Id i desember. Enkelte uttrykte en misnøye med at fengselet legger så stor vekt på den norske julefeiringen, med mat, underholdning osv, og at de innsatte også får adgang til lange permer i julen. For en muslim er Id like viktig som den kristne julefeiringen, så hvorfor får ikke muslimene de samme godene under sin feiring, lurte han.

Jeg fikk inntrykk av at dette med imam og Id, ikke var ting som provoserte dem, men ting de nevnte ville gjøre soningen enklere.

En ting som irriterte dem mer, var at de ikke får muligheten til å kjøpe Halal 5) kjøtt, selv om dette heller ikke ble ansett som et stort problem.

4) Imamene er muslimenes religiøse overhoder. (Kulø: 1991)

5) Halal betyr tillatt. Det indikerer at kjøtt er slaktet på lovlig vis, og dermed tillatt å spise. (Kulø:1991)

Muligheten til å få be 5 ganger om dagen 6), hadde ikke bydd på noen problemer for to av informantene, mens Irfan så et problem med uren celle.

Enkelte nevnte de hadde hørt om episoder hvor innsatte hadde blitt hindret i å be av ulike årsaker, men det gjaldt ikke dem selv. De var mer opptatt av at de selv ikke var flinke nok til å be. Kun en av dem fulgte reglene nøye, mens de andre to sa at de burde bedt mer. Det var ulike årsaker til at de ikke fikk gjort det, men det virket som fellesnevneren var dårlig konsentrasjon på grunn av livssituasjonen de er i. At soningen tar på psykisk, og at det medfører at man ikke klarer å konsentrere seg.

Jeg spurte den informanten som ber 5 ganger om dagen, om det kunne sees på som en positiv del av soningen å være så religiøs. At religionen bidro til å gjøre hverdagen lettere. Dette hadde han ikke tenkt på før, men var enig i da han fikk seg det forespurt. Han fortalte da også at det å være religiøs gir status i fengselet. De andre innsatte får respekt for en som er religiøs. Dette fordi den religiøse viser at han ønsker å endre livsførsel, og dette er noe som gir respekt 7). Han får respekt på lik linje som de som er tøffe og fysisk sterke, ble det meg fortalt. Dette opplevdes også som noe positivt for han.

Jeg kommer litt mer inn på positive sider ved religion senere, og hva det kan komme av at han ikke kom på disse tingene selv. Se s. 31 om fellesskap

For to av informantene var dette med visitasjon veldig negativt.

De innsatte må kle av seg alle klærne etter at de har hatt besøk, og bøye seg fremover under påsyn av to betjenter.

En muslim skal ikke vise sine kjønnsdeler til andre mennesker (Stabell Kulø 1991).

Det føles nedverdige, og Irfan sa at dette nesten var det verste med å sitte i fengsel.

Den siste informanten brø seg ikke om dette i det hele tatt.

Etter å ha sett at de i så stor grad var ulike med tanke på hvor religiøse de var, men allikevel svarte mye av det samme, fikk jeg en enda sterkere følelse av at manglende tilretteleggelse antagelig kan føles som en tilleggsbelastning for mange pakistanere.

En stor forskjell var imidlertid at Irfan fokuserte mest på de praktiske sidene ved religionsutøvelsen, mens Mohammed var mer opptatt av betjentenes syn på deres religion:

Religion, og hva dem tenker om vår religion, det er det eneste jeg er opptatt av.

Noen ganger tuller betjentene med religionen vår. Vi synes ikke det er noe å tulle med. Du ser jo hva som skjer rundt i verden. Religion er ikke tull. Det er alvor.

Slik sett ser vi at det ikke bare kan være en tilleggsbelastning å ikke få utøvd sin religion, men også hvordan andre ser på den. Mohammed var opptatt av at deres religion på en måte ikke blir tatt på alvor, hadde den blitt det hadde man nemlig ikke tullet med den.

Noen av de tingene som her nevnes, vil nok også føles belastende for nordmenn, som visitasjon, og manglende muligheter til å feire jul. For eksempel for de som soner langt fra sin hjemby.

I ettertid har jeg tenkt at det å kunne plassere irritasjon i noe konkret, som for eksempel religion, kanskje kan være en lettelse? At det føles enklere å klage når man kan putte klagingen i en bås, og kalle den for eksempel forskjellsbehandling? Se mer om dette på s. 39.

6) I følge religionen Islam skal muslimer be 5 ganger hver dag.

7) Sykes (Sykes:1958) beskriver ulike roller innsatte kan spille i et fengsel, og hvordan enkelte av dem gir respekt, andre ikke. Aspektet med å oppnå respekt fordi man er religiøs omtales ikke, men kan allikevel sammenliknes med hans teorier rundt dette. Jeg var ikke klar over at de innsatte kan oppnå respekt på denne måten.

8) ”Mora mi, for meg hun betyr alt”

Dette kapittelet handler om familie, ære og sladder.

Jeg skulle ut på perm. Så skulle moren min til Pakistan. Hun skulle være der i 6 mnd. Så hadde jeg ikke sett henne på 1 ½ år fra før av. Det var min eneste mulighet til å se henne. For meg betyr det veldig mye. Men for norske, sånn som jeg tolker det da, for norske betjenter, det betyr ikke så mye. Skjønner du hva jeg mener? For meg så var det... Dem hadde kommet over hasj i luftgården. Det kunne vært hvem som helst sin. Dem kan ikke ta alle sammen.

Ble det kastet inn?

Ja, fra utenfra. Så var det noen som tok opp. Jeg var ikke i nærheten en gang. Men alle sammen, det var en utlending som tok opp da, da ble alle norske gått opp, alle utlendingene på avd.B ble sendt på en annen avdeling. Alle ble ransaka, og så alle fikk refs. Det betyr pisseprøver, og...skjønner du? Og jeg hadde permisjon dagen etter. Og hvis du får refs mellom den tida du skal ha permisjon, så kan dem dra tilbake permisjonen.

Da prøvde jeg forklare dem at det betyr veldig mye. Dere kan ta pisseprøver av meg uansett når jeg kommer tilbake. La meg gå, sa jeg. Moren min skal reise. For dem betydde det ikke så mye. Han sa; mange sine mødre drar til utlandet. Vi kan ikke la deg gå bare fordi om moren din skal reise til Pakistan. Skjønner du? Dem forstår ikke hvor mye familien betyr for oss. Sånne småting, skjønner du. For 1. betjenten var det sånn - nei slapp av du, det går bra. Men for meg så var det sånn derre stort. Jeg skulle ikke se henne på kanskje 6 mnd.

Hva tenker du da?

Jeg blir forbanna.

Det skjønner jeg, men etterpå?

Da gir jeg faan. Man tenker at når man blir beskyldt uansett, hvorfor ikke gjøre de tingene? Skjønner du? Først tenker man, nei, man må ikke gjøre sånne ting. Men når det skjer om og om igjen...da..til slutt gir du faan. Det handler ikke bare om utlendinger, norske også. Hvis du hadde beskyldt Arne hver gang for samme tingen, og han ikke hadde gjort det, selvfølgelig, Arne hadde blitt gæærn. Han hadde begynt å stikke ned og slå folk.

Men hvis du ser bort fra det, og bare tenker på at du ikke får se moren din eller faren din på lang tid, hva tenker du om det? At dere er fra hverandre veldig lenge, hva gjør det med deg som person?

Jeg savner dem da, selvfølgelig. Faren min har vært borte lenge da. Fram og tilbake hele tida. Men moren min har vært sammen med oss hele tida. Vi var den fattigste familien av hele slekta i Pakistan. Vi var så mange barn, så det var ingen som ba oss, sånn som de andre fetterne. Så moren min har liksom streva mye. For å gi oss mat, vaske oss og følge oss til skolen. Hun var EN person, skjønner du? For meg hun betyr alt. Det hun har gjort for meg, ikke en annen person i hele verden har gjort så mye som det. Derfor, hun betyr alt for meg. Hun vet alt. Jeg forteller alt. Hvis jeg har fått juling ute, jeg går hjem og sier, i dag jeg har fått juling .Jeg prater med henne hele tida. For meg, jeg veit ikke, det ble veldig tungt at hun ble borte. At jeg ikke får pratet med henne. Du blir sånn lei deg hele tiden.

Tror du det er sånn de fleste pakistanere har det med foreldrene sine?

Ja, garantert. Det kan jeg skrive under på.

Denne historien er illustrerende på mange plan.

Den er god kvalitativt, da den er veldig beskrivende og preget av korte spørsmål og lange svar.

Videre er det interessant å se at informanten overhodet ikke kan forstå hvorfor han ikke fikk gå på perm. For meg som betjent, tenker jeg: hvordan skulle man skille mellom hvem som skulle få gå? Det virket ikke som han så dette. Da han fortalte dette kjente jeg igjen en følelse jeg kan få som betjent: forstår den innsatte virkelig ikke dette? For oss betjenter er det så opplagt hvorfor reglene er slik. Når de innsatte ikke forstår, blir man kanskje irritert som betjent; dette er da opplagt! I stedet for å forklare bedre blir det kanskje til at man i stedet tenker: hva er det for slags særbehandling du krever nå? Flere episoder med en følelse av krav om særbehandling, kan gjøre at jeg blir oppgitt og irritert. Kanskje medfører det en større avstand mellom meg og utenlandske innsatte? Kanskje gjør det at jeg skjærer alle over en kam, at jeg oppretter en dikotomi for hvem som har forståelse for slike norske regler og hvem som ikke har det?

Vi kan ikke kreve for mye, vi sitter tross alt i fengsel, fikk jeg høre. Men på dette punktet har han altså ingen forståelse for reglene.

Dette kan si noe om familiens betydning. Samtidig sier det kanskje noe om at han ikke helt forstår at norske mødre også kan bety like mye, men kanskje på en annen måte?

”Mora mi, for meg hun betyr alt” Hva ligger egentlig i dette? At det gjør det for han, men aldri for en nordmann? En dikotomisk tankegang fra hans side? Eller er dette bare en talemåte man legger til seg, for å beskrive noe?

Han forteller også noen om selvoppfylgende profetier. Ved å bli behandlet sånn, gir man faan. En tankevekker for fengselsvesenet?

Historien er også illustrerende med tanke på forskjellsbehandling. Er det informasjon vi har gått glipp av her, eller var det faktisk slik at alle norske fikk gå? I så fall er det graverende!

Historien kan tolkes til å si noe om Mohammeds forhold til sin mor, eller også om den pakistanske kulturs syn på familie. Mohammed sier alle pakistanere har det slik. Jeg snakket med Irfan om det samme:

Irfan forteller:

Jeg er jo pliktig fra før av til å ta vare på mine foreldre. Når jeg har gifta meg, så skal også den dama jeg gifter meg med, det. For jeg er den jeg er på grunn av foreldra mine, ikke sant. For meg, kommer jeg aldri til å klare å gjengjelde for det gode dem har gjort. Dem har tatt bæsjen min, og alt det der.

Hva med pakistanere som har slemme foreldre? Hva gjør de for foreldrene sine?

Jeg har ikke den troen, jeg. At foreldre kan være slemme mot sine barn.

Men det er jo sikkert noen som er det?

Nei

Tror du ikke?

Nei. Om faren min gir meg en på trynet, så er det en mening med det Han gjør det ikke for å være slem. Setter meg på plass, setter hue mitt på plass. Det kan hende at det at jeg får meg en på trynet avverger en katastrofe.

Men hva med folk som har misbrukt barna sine? Slått uten grunn, eller seksuelt misbrukt?

Da snakker vi 0,5 %.

Ja

Jammen, dem er ikke mennesker, det er dyr.

Jammen vil de allikevel stå i gjeld til foreldrene?

Ikke sant, vi kan ikke sammenlikne. Mora har hatt deg i magen i 9 mnd. Bare det at hu føder, det klarer du ikke å gjengjelde. Hun har sovi der du har tissa, og lagt deg der hun har sovet hvor det er tørt. Det kan du faan ikke gjengjelde. Det er ting som er verdt mye mer, og er mye tyngre.

Disse to intervjuene er veldig illustrerende for min metode; Jeg lar det være opp til informantene å sette listen for hva de vil prate om. De kom begge inn på dette med familie selv. Vi ser samtidig at historiene de forteller selvfølgelig er forskjellige. Jeg tar da del i disse, og spør videre ut fra deres egne historier, i stedet for å stille så mange konkrete spørsmål. Intervjuet med Ali forløp også på den måten. Allikevel sier informantene egentlig veldig mye av det samme. Dette kan tyde på at informasjonen kan ha gyldighet for flere.

Uansett, synes jeg deres beskrivelser var sterke. Det er interessant å se hvordan informantene snakker om sin familie. De kommer med utsagn som; mora mi, for meg hun betyr alt, jeg har ikke den troen at foreldre kan være slemme mot sine barn, osv. Norske innsatte ville nok snakket om familien på en annen måte, men det betyr ikke at familien betyr like mye for oss. Kanskje det bare er slik at vi ikke har en tradisjon på å uttrykke kjærlighet for våre foreldre ved å snakke på denne måten.

Jeg mener med dette å illustrere at det kvalitative intervjuet forteller noe om hvordan ting oppleves, ikke hvordan ting er. (Kvale: 2001) Informantene uttrykker hvordan de opplever forholdet til sine foreldre, men de forteller ikke meg som forsker hvordan virkeligheten er. Når Mohammed sier han kan skrive under på at alle pakistanere har det slik med foreldrene sine, er det et uttrykk for hvordan han opplevere dette, ikke at det er slik.

Familie- perspektivet er viet ekstra plass og oppmerksomhet, fordi det er et moment som ligger til grunn for det jeg forsto var det viktigste for alle informantene; sladder.

De var alle tre opptatt av at uansett belastende opphold, så var sladder fra det pakistanske miljøet "det verste av alt." Dette på grunn av den enormt viktige rollen familien har. Det er belastende å være årsak til at de lider. Ved å bli satt i fengsel skader man dem ved at de blir utsatt for sladder. Sladder brukes som et middel til å krenke ære, fortalte de.

Hva er så Ære?

Unni Wikan skriver : Det som karakteriserer ære i mange ikke-vestlige samfunn i dag, er forekomsten av en æreskodeks, et sett av regler som spesifiserer hva som gir og ikke gir ære. I henhold til disse reglene kan ære ikke bare vinnes, den kan også tapes. At æren kan mistes, er et definerende trekk ved begrepet. (Wikan 2003)

Det er tre måter å miste ære på: gjennom deg selv, kvinnene i familien, eller gjennom din familie. (s. 68, flg.)

I vårt tilfelle taper familien ære på grunn av sønnens kriminalitet.

Irfan forteller om dette:

Hva tenker du om det å være pakistaner i fengsel?

For meg?.....Nei, det er litt skam for å si det sånn. (Ler litt forsiktig)

Hvorfor det?

Nei, i det pakistanske miljøet er det jo ikke godtatt å sitte inne. Sitter du inne så har du gjort noe gæærnt...

Mmm.

Det er skam... både for deg og familien, faktisk .For det kommer folk og stiller spørsmål til din familie. Hva er det han har gjortà, liksom. Så finner dem på historier. Så du blir helt...så når du hører historien til slutt, når den kommer tilbake til deg, så er den helt endevendt. Det er typisk.(.....)Det er hardt.

På grunn av alle disse ryktene?

Ryktene og familien. Jeg tenke mye på familien. Sånn som jeg tenker veldig mye på dem.(...)

Du tenker på hva du på en måte gjør som ødelegger for dem? Er det det du mener?

Ja. Det jeg har gjort, det er ikke bare meg det går ut over, det går også ut over dem. Mine handlinger påvirker også dem. Samfunnet reagerer også overfor dem. Blir pekt på.

Er det først og fremst av pakistanere?

Ja

Ikke av nordmenn?

Nei, nordmenn har ikke tid til dette her. Det er ikke dems business, liksom.

Nei.

Pakistanera tar ting i egne hender, og liksom...; ja, faan de folka der. De vil ha noe å snakke om.

Gjelder det både menn og damer?

Mest damer .Som blåser opp ting og sånn. Men jeg tror ikke menn er så langt etter, liksom.

Det kommer an på. Det har veldig mye med alder og hva slags menneske du er.(....)

Hva er verst egentlig, rasisme fra nordmenn, eller sladringen fra pakistanere?

Faktisk så er det sladringen til pakistanerne. Det er verre. Det gjør deg så jævla....hva skal jeg si...du kan ta selvmord. Det er folk som har gjort det.

Er det?

Ja, ja. Dem kjører på som bare det.(.....)

Hvor lang tid sitter det stempelet der?

Kanskje for alltid.

Ville det da blitt vanskelig for deg å giftet deg med en eller annen jente? Ville foreldrene hennes nektet deg det?

Her i Norge, ja.(....)

Ali og Mohammed kommer med tilsvarende historier.

Mohammed forteller om hva som er verst:

Sladringen. For den kan ikke repareres. Dem tenker at du alltid er sånn. Det varer livet ut.

Akkurat som du får i papirene dine at du er blitt dømt. Og ikke får den og den jobben.

Vi ser altså at stempelet er vanskelig å bli kvitt, og at det får ringvirkninger som for eksempel problemer med å finne ektefelle.

Alle tre forteller også at det er et problem å få besøk av familien i fengselet, fordi de prøver å holde det hemmelig at de sitter inne. Hvis noen ser at foreldrene går inn i fengselet, starter sladder. Altså enda en indirekte virkning. Etter å ha hørt hva de sier om hva familien betyr for dem, sier det seg selv at det å ikke kunne motta besøk, er belastende. Det vil det dog selvfølgelig være for alle innsatte. En av informantene har sluttet helt å ta i mot besøk. Han har derfor ikke sett familien sin på ett år.

Informantene er også samstemte på at det verste er ikke at de selv er stemplet, men at familien er det.

Jeg går over til å snakke om nordmenns ære. Både Ali, Mohammed og Irfan uttrykker at de synes nordmenn mangler ære. At vi ikke bryr oss om familien vår.

De norske tenker ikke på barna sine. Greit at han sitter der og der. Dem har ikke så mye følelser.

Jeg går så over til å snakke om hvordan betjenter kan krenke ære. Dette er et tema de engasjerer seg veldig i.

Betjentene nevner ofte foreldrene våre. Dem sier - Hva er det foreldrene dine har gjort galt, siden du har havnet her? Det er ikke deres skyld at vi sitter her! Vi liker ikke at dem blander foreldra våre inni det.

Den derre humoren er ikke den samme. Vi liker ikke når noen fleiper om foreldra våre, eller noen som ikke er der. Vår humor er mer direkte. Den går på enkeltpersoner som er der.

Betjentene forstår ikke hvor mye foreldra våre betyr. Vi tar foreldra våre veldig på alvor. Hvis jeg ikke får snakket med dem, så blir jeg lei meg. På avdeling B, fikk vi ikke prate morsmålstelefoner. Det var jævli.

Vi spør hverandre aldri om søstrene våre. De er hellige. Vi kan ikke spørre om dem.

En gang kalte en innsatt meg for horeunge. Da ble jeg forbanna. Du kan godt kalle meg homo, men du kaller meg ikke for ungen til en hore, sa jeg. Han skjønte det da.

Av alle disse historiene kan vi lese at informantene føler at betjentene misforstår mye hos pakistanerne, når det angår det å prate om familie og religion, og at mange kanskje ikke forstår betydningen av disse tingene i pakistaneres liv.

Det virket nesten som om dette var noe av hovedproblemet for informantene: de føler ikke at betjentene forstår dem. Hva som er viktig for dem, og hvordan de er oppdratt og tenker om ting. Dette gjelder spesielt deres forhold til familien. Det kan hende at dette er noe av grunnen til at de opplever at det forskjellsbehandles. Altså at de egentlig blir behandlet likt, men at for dem oppleves ting annerledes. At det ikke handler om diskriminering og forskjellsbehandling, men mangel på en slags "særbehandling" i form av forståelse.

Ali sa at han opplever at betjenter ofte sier: "Hva er det foreldrene dine har gjort med deg, siden du har havna her?" Underforstått: hva har gått feil i barneoppdragelsen? Da han nevnte dette, kom jeg selv på at dette stemmer; vi sier jo ofte det, vi nordmenn. Oftest med spøk i stemmen. Jeg spurte om han var sikker på at dette ikke var ment som en fleip, hvorpå han svarte at det er ikke poenget. *Vi fleiper ikke om foreldra våre. Det er en for viktig ting til å fleipe med.*

Her er vi inne på noe av det min forforståelse gikk på; vi mangler kulturkompetanse. Jeg tror kanskje de fleste betjenter sier dette på fleip eller av gammel vane. Men for en muslim er det i følge Ali en dyp ærekrenkelse uansett. Hvis det er fleip, har vi krenket ære. Hvis det ikke er fleip har vi gjort det samme, på en litt annen måte. Man skal ikke trekke inn foreldre i deres barns synder. Det er ikke deres feil at deres barn havner på skråplanet, det er fullt og helt barnas eget ansvar. Her i Norge er vi kanskje vant til at vi søker årsaken til kriminalitet i feil

eller manglende oppdragelse. Muslimer ser det ikke på den måten, sa Ali. Han fortalte videre at andre innsatte har skjønt dette. De fleiper aldri med sånt.

Jeg spurte om det er tilsvarende ting han opplever at vi ikke forstår. Ting som føles krenkende eller kanskje sårende. Jeg fikk da flere historier om dette med foreldrene, så det er tydelig at dette er veldig viktig.

Tette og løse samfunn

Den samfunnstypen informantene skisserte opp her om det pakistanske miljøet i Oslo, minner meg sterkt om de såkalte "tette" samfunnene som Nils Christie beskriver i boken "Hvor tett et samfunn". (Christie 1974). Disse samfunnene er små, de fleste kjenner hverandre og vet alt om hverandre. I slike samfunn betyr ære mye. Det å krenke ære kan få fatale konsekvenser. Derfor oppstår også sladringen; man vet hvor mye den skader annen manns ære. Nettopp derfor er den et godt middel til å bringe seg selv oppover.

En av informantene mente dette, men en annen mente det kun skjer som tidsfordriv.
Den kommer fra damer uten jobb, som går sammen på gaten å må ha noe å prate om.

De samfunnene Christie skisserer er typiske landsbyer. De er en motsats til storbyene. De pakistanske miljøene rundt om i storbyene likner landsbyene i struktur. Forskjellen er bare at de eksisterer inne i et såkalt "løst" samfunn, det vil si inne i en storby.

Kriminalitet kan springe ut av begge typer samfunn, som følger av den enkelte samfunnsstruktur;

I det tette samfunn kan forholdene menneskene imellom bli trange og klaustrofobiske fordi alt er så synlig. Man er også gjensidig avhengige av hverandre i slike samfunn. Da kan kontrollen blir så god, og tettheten så stor, at det leder til lovbrudd. Ære kan bli så viktig at den kan bringe et drap som svar på en fornærmelse.

I løse samfunn derimot skjer det omvendte: Folk lever så fjernt fra hverandre at man blir helt usynlig og uavhengige av hverandre. Også dette kan lede til lovbrudd. Det er lettere å slå en man aldri har sett før eller ikke har en personlig relasjon til; det er ingen som ser når du gjør noe galt, og det er vanskeligere å bli ledet inn på rett vei av politi enn av foreldre.

Pakistanerne i Oslo opplever begge deler. Kanskje tar de med seg det beste fra begge samfunnstyper og begge kulturer, eller kanskje det verste. Eller kanskje begge deler. Det interessante er å se at mange av de koder og regler som gjelder i de små pakistanske miljøene, er de samme som på landet eller i gamle dager.

Kanskje dette å trekke denne parallellen kan hjelpe oss til å forstå hvilke mekanismer det er som råder, og hvilke forhold som er med på å prege pakistanernes identitet?
Kanskje det kan hjelpe betjentene i sin omgang med pakistanske innsatte?

Det er en ting som slår meg med tanke på det jeg har nevnt hittil. Det virker som om pakistanerne opplever dobbel mistenksomhet og forskjellsbehandling; inne i fengselet av betjentene på grunn av at de er pakistanere, og av det pakistanske miljøet fordi de har sittet i fengselet. Sånn sett må det jo kunne sies å være en tilleggsbelastning å være innsatt eller straffet og ha en flerkulturell bakgrunn.

”Når jeg går ut, jeg går opp i vekt”

Dette kapitelet handler om mat. Under intervjuene var det informantene selv som tok opp dette temaet, jeg hadde ikke tenkt på det før som en viktig del av pakistanernes kultur. Allikevel, når jeg tenker på det i ettertid, har det jo alltid slått meg hvor mye de gjør ut av matlagene sine. De norske innsatte er også opptatt av matlag, men i underbevisstheten min har jeg lagt merke til at det virker som den betyr noe annet for pakistanerne. For eksempel blir jeg alltid bedt på mat av dem. Det er sjelden norske innsatte lager mat til meg. Videre har det virket som om de er mer opptatt av selve matlagingen, og jeg har også lagt merke til at pakistanerne ofte ikke spiser fengselsmaten, uten å ha reflektert videre over dette.

Irfan kom inn på dette slik:

Er det verre å være pakistaner i fengsel, enn utenfor?

Det, er så mange utlendinger her, at det er ikke noe problem. Men maten, liksom. Vi kan ikke spise som hjemme. For meg så er det et hælvetet å være her. For en annen pakistaner er det kanskje ren luksus.

Mmm. Hva er det med maten da?

Jeg har aldri spist så mye brød og poteter i hele mitt liv som jeg har spist her på 1 år.

Føler du at det ikke er bra?

Nei, jeg har aldri spist det. Jeg er vant til helt annen mat. Det er ikke noe salt, det er ikke noe krydder.

Hva gjør det med deg, når du ikke får slik mat som du er vant til?

Jeg spiser ikke.

Ikke middag?

Nei, hva er det til middag, da? Poteter. Og så er det et eller annet...pølser kanskje, kalkunpølser...jeg liker ikke fasongen på pølser. Jeg liker ikke å putte det i munnen. Ferdig med det. Jeg synes det lukter. Greit at det er kalkun, men jeg liker ikke..

Du er ikke med på matlag, da?

Jo, her er jeg det. Men hvis jeg skal være med på det, så må jeg være millionær ute, ikke sant.

Ja, det koster mye.

Vi får jo ikke lov å handle for mer enn 800.- i uka(.....)

Så maten er egentlig et stort problem?

Ja. Den ene middagen (som han kunne spist av det de blir servert) kunne spart meg for veldig mye bry.

Ali og Mohammed kom med veldig likelydende svar; De liker ikke maten de blir servert, det resulterer i at de ikke spiser, og matlagene blir desto viktigere.

Når jeg går ut, jeg går opp i vekt, sa en av dem.

Ingen av informantene virket veldig bitre for dette, men det var tydelig et problem for alle tre. Det fikk meg til å tenke; er dette forsvarlig? Har de innsatte rett til å kunne spise seg mette? Eller må man ta til takke med det man får, så lenge det ikke strider mot deres religion å spise det? Muslimene får grisefri 8)mat. Burde de være fornøyde med det? Pasienter på sykehus, spiser akkurat den samme maten. De er ikke berettigede til å klage på den.

8) Det strider mot Islam å spise svin. Derfor spiser de grisefri mat.

” Vi er muslimer, bror hjelp meg”

Dette kapitelet handler om positive sider ved å være muslim i fengsel.

Hvis det kommer to nye innsatte inn på avdelingen din, og han ene er muslim føler du da mer nærhet til han?

Ali: Ja, jeg veit ikke hvorfor, men jeg får sånn automatisk sympati.(.....)

Har du tenkt på det selv, før?

Nei, man går ikke rundt og tenker på sånne ting, vøttø.

Er det en positiv ting å føle det fellesskapet? De norske har jo ikke det?

Jeg veit ikke om dem har det. Men for eksempel, hvis jeg hadde sett at XX holdt på å få bank i luftgården, jeg hadde tenkt; kult, han skal få juling, nå. For vi er egentlig uvenner. Men hvis han hadde kommet opp til meg og sagt ; ”Vi er muslimer, bror hjelp meg” så hadde jeg 100% garantert hjulpet han.

Jeg skisserte liknende scenario for de to andre informantene. Irfan sa han ville reagert på samme måte, mens Mohammed sa han ville hjulpet de som var uskyldige, uavhengige av religion.

Alle tre sa på eget initiativ at de som muslimer deler det de har av mat, penger og klær, uavhengig av om de kjenner hverandre, da jeg spurte om andre måter å føle fellesskap på. Jeg spurte videre om dette kunne anses som en positiv ting med det å ha en annen kulturbakgrunn. At det på grunn av dette fellesskapet som de alle var så enige i at forelå, kanskje ble litt lettere å sone. Dette var alle enige i.

Av positive sider som kom fram, var det fellesskapsfølelsen muslimer i mellom som virket som den viktigste, og også den alle tre var helt enige om var relevant.

Ellers nevnte Mohammed det å ha noe å tro på, at han føler at religion betyr mer for muslimer enn nordmenn, han og Ali at de får mer støtte fra familien etter løslatelsen, og at de kan et språk ingen andre forstår.

Ingen av informantene nevnte på eget initiativ noen fordeler ved det å være pakistaner i fengsel. Etter hvert som intervjuene skred frem, sa de seg imidlertid enige i stort sett alle fordelene jeg kom på. Årsakene til dette kan være mange.

Kanskje gav jeg for sterkt inntrykk av at vi skulle fokusere på det negative?

Det kan hende de misforsto meg innledningsvis, slik at de trodde oppgaven skulle handle kun om negative ting.

Det kan også være at de tenkte at det var bedre å fokusere på det negative slik at jeg kunne bringe det videre, og fengselet kunne oppleve en bedring.

Kanskje er de så vant til at det er negativt å være utlending at de glemmer det positive? Er dette en rolle de har glidd inn i eller en tolkningsramme de velger, som bekreftes og opprettholdes av betjentene?

Hadde vi bare snakket om negative ting i intervjuet, så det på en måte var det de var blitt vant til her?

Opplever de så mye negativt med det å ha en annen kulturbakgrunn at dette overskygger det positive?

En annen mulighet, kan være at dette er en måte å gjøre seg interessante overfor en kvinnelig betjent. At man går veien om kvinnelig medfølelse.

Dette kan sammenliknes med det Graham Sykes (Sykes 1958: 89ff) kaller en center man:
"An inmate can take the opinions, attitudes and beliefs of the custodians."
Dette kan ha ulike årsaker: "to flatter those who have the power"
eller " because he actually shares their viewpoint."

”Da sitter dem å skuler på oss over avisa”

Dette kapittelet handler om følelsen av å bli mistenkeliggjort. Mistenksomheten kan i følge informantene oppleves å omfatte enkelte deler av kulturen, eller rett og slett pakistansere eller muslimer som rase.

Ali: Etter 11.september har det blitt spesielt ille. Da er det slik at alle muslimer blir skåret over en kam, og at vi alle sympatiserer med terroreren som ble begått. Hvis det står i avisen om noe en muslim har gjort, kan betjentene sitte å skule på oss over avisa. Etterpå spør de gjerne masse om vårt syn på det som har skjedd, og om vi "enig".

Jeg spurte om dette kunne oppfattes som spørsmål for å lære. Ali svarte at han hører stor forskjell på en betjent som spør for å lære, og en som gjør det for å kritisere. Og at det er veldig slitsomt å skulle stå til rette for ting andre har gjort, når man i utgangspunktet er dømt av betjenten.

I episoden med innkast av narkotika over muren hvor alle utlendingene ble visitert, og ingen av de norske, ble utlendingene skåret over en kam, ikke bare muslimene.

Jeg fikk også høre om betjenter som kommer med utsagn som;" Det er utlendingene som begår all kriminaliteten her i landet. Det viser statistikken. Det er de som voldtar og dreper. " Irfan mente imidlertid han aldri hadde hørt noe slikt her inne, for betjentene tør ikke si sånt.

Jeg fikk også høre at de aldri opplever konflikter mellom norske og utenlandske innsatte, men at betjentene tror det. Det står aldri grupper av innsatte med ulik kulturbakgrunn mot hverandre. En av informantene fortalte at han føler at betjenten han fortalte om selv konstruerte en konflikt. Hele avdelingen var jo enige om at den ikke var der, sa han.

Slike historier var det mange av. Er de utslag av mangel på kulturkunnskap, eller kan historiene tolkes som utslag av ren rasisme?

Denne oppgaven dreier seg ikke om å putte ting i bås, og gi det karakteristikker. Jeg er mer opptatt av å se hvordan slike episoder oppleves av de innsatte. For dem føles det nok irrelevant hva det bunnar i. Det er klart at det å leve med en slik stadig påminnelse om sin opprinnelse må være en belastning, og gjør noe med deg som menneske. Kanskje blir man mer mistenksom til nordmenn, kanskje blir man bitter, mister pågangsmot eller lysten til å la være å begå kriminalitet. I fengselssammenheng kan dette medføre vanskeligheter med reintegrering og rehabilitering.

Da jeg spurte informantene hva dette gjør med dem å bli mistenkeliggjorte fikk jeg til svar at de blir veldig sinte.

Jeg spurte om de trodde dette kunne gjøres noe med. Mohammed svarte slik:

Jeg tror ingen lov kan hjelpe mot det der. Det er noe inni mennesket, som gjør at man må ha noe å skylde på. Før var det jødene. Nå er det oss

Jeg tror alle tre føler at de i det norske samfunnet blir skåret over en kam, men det forskjellig i hvor stor grad det påvirket dem og opptok dem. Den ene av informantene nevnte dette eksplisitt, men de to andre ikke var så klare i sine karakteristikker, men allikevel fortalte historier av samme type innhold. Alle tre hisset seg opp når de fortalte disse historiene. Det var tydelig noe som opptok dem sterkt.

Jeg spurte dem hva de trodde det kunne komme av at de opplever at betjentene i stor grad ofte er kategoriserende.

Det er mediene som i stor grad er skyld i dette, sa de alt tre.

Når en utlending har gjort noe galt, kommer det garantert i media. Og da står det garantert hvor han er fra. Hvorfor skriver dem ikke om når vi gjør noe bra? Vi gjør mye bra også!

Noen betjenter lar seg påvirke av mediene.

Tvangsekteskap og æresdrap, og at vi undertrykker våre kvinner. Det er det eneste mediene er opptatt av

Mediene kan, som mange andre faktorer, være med å bidra til fremmedfrykt, mistenkeliggjøring og rasisme, ved kategoriserende overskrifter som de over, eller forenkler som denne:

Fore eksempel bidrar blant annet overskrifter som dette til at leserne får et formidlet et svært forenklet bilde av et svært komplekst fenomen. Det gjør det ikke enklere å forstå hva som i virkeligheten ligger bak denne type konflikter med en sånn type informasjon. Avisen forteller noe viktig fra virkeligheten, men når leseren ikke klarer å sette seg inn i bakenforliggende årsaker, kan det resultere i fremmedfrykt, og et enda større gap mellom ”oss” og ”dem”. Dette kan kanskje føre til fremmedhat. Som nevnt tidligere definerer vi oss selv ut fra andre. Vi anvender egne preferanser og erfaringer, i vårt møte med andre, og i vår søken i å forstå.

Åsa Elden: Gertz forståelse av kultur som samvirkende, utelukker ikke at kultur på et empirinært nivå kan anvendes som noe avgrenset, homogent og essensielt. (Elden 2003). For eksempel kan man tolke sine ellers andres liv som determinert av en kulturell tolkningsramme. Kultur kan skapes som et forestilt gemenskap med et bestemt innhold, som sammenlines og skilles fra andre gemenskaper. (Anderson 1983:15) Kultur skapes som kontrast- et konstruert hierarkisk motsatsforhold, der begge kontrastens skapes som likeverdig utelukkende. Elden mener at kultur i betydningen kontrast, kan forstås som en innarbeidet forestilling på empirisk nivå.

Med denne skisserte kulturforståelsen, er det først når kulturer sammenliknes med hverandre at de skapes som avgrensede helheter med et bestemt innhold.

Dette indikerer at kultur blir til i et motsetningsforhold. At man ved å adskille seg fra den andre, opplever dennes kultur som en motsats.

Ut fra dette skulle man tro at pakistanernes kultur blir til som en motsats til vår egen?

Jeg skjønner jo hva du vil fram til med disse intervjuene; at nordmenn og pakistanere skal leve best mulig sammen. Det er muligheter for det, men det må være rom for egne meninger

Dette utsagnet kan kanskje sies å gi uttrykk om et ønske om en blandingskultur, hvor man lærer av hverandre til felles beste?

Fengselsansatte er som befolkningen ellers, påvirkelige av mediene. For dem kan dette bety mistenksomhet overfor muslimer og andre flerkulturelle, og kanskje som følge ubevisst forskjellsbehandling?

”Dem ser du har svart hud, men det er det ikke stort man kan få gjort noe med”

Dette kapittelet handler om å føle seg forskjellsbehandlet.

Intervju med Mohammed:

Merker du at du har en annen kulturbakgrunn?

Selvfølgelig!

Hvordan er det du merker det, da?

Mang ganger...eller jeg veit ikke om betjentene, eller de som jobber her mener det, men mange ganger føler vi at de behandler oss litt forskjellig enn det de gjør med de norske. Fordi vi er utlendinger.

Hva er det du merker det på?

Nei...sånn som for eksempel når jeg satt i 2001, når det var 11.september, ikke sant, så var det sånn at alle som satt her, vi fikk ikke lov å ha bilder av Osama Bin Laden. Også hadde jeg hengt opp et bilde av han på den derre tavla (korktavle på cella). Så kom plutselig betjentene, og så får jeg 6 dager refs uten tv og sånn. Da ble jeg sur, ass. Jeg bare: hæ? Hva er det her? Folk løper rundt med kors på ryggen og Heil Hitler, og dem skjer det ingenting med. Og det at vi bare har uskyldig moro, vi bare tulla da, vi går ikke rundt og mener at vi liker Osama Bin Laden, det er sånn vi bare tuller med hverandre. Så får jeg 6 dager refs.(....)

Er det andre ting du merker det på?

Hm...ja, eller jo...når vi spør om å flytte og sånn (til bedre avdeling), så sier dem ofte, nei, det er for mange fra utlandet, og derfor kan vi ikke flytte deg opp. Men jeg har aldri hørt at dem har sagt sånn til norske. Det er mange ganger, ass. Og det synes jeg er skikkelig urettferdig.

Og når vi er tre stykker som går sammen i luftegården, så er vi en gjeng. Vi ser ofte at åtte-ti norske sitter sammen og røyker og prater tull og sånn, men dem legger dem ikke merke til en gang. Sånne ting, det er ikke bra.

Er det generelt utlendinger eller pakistanere, med tanke på å flytte til andre avdelinger?

Nei, sånn som når jeg satt på C1, jeg hadde sittet der ganske lenge da, 2 måneder nesten, så ville jeg flytte opp til A2 eller A3. Så hadde dem en plass ledig. Så kom dem og spurte to norske om dem ville flytte opp. Da tok med betjentene dem opp (ikke vanlig prosedyre) på A2, for å vise dem hvor bra det var der. Men dem ville ikke flytte allikevel. Så kom jeg og en somalier, vi to kom løpende og sa; vi vil flytte, vi vil flytte. Dem bare- nei, dere får ikke flytte. Så sa jeg; jammen dem vil ikke flytte, da kan dere vel flytte noen av oss da? Det er jo ledig der? Dem bare- nei vi kan ikke det. Det sitter for mange utenlandske der Vi vil ha skiller....Så og så mange utenlandske og norske. Og så sa jeg til henne; hei, hvorfor sier dere ikke sånn til norske folk a, når det sitter mange norske der? Det hadde ikke hu no svar på, da, det var fra ledelsen hun hadde fått beskjed.

Hvorfor tror du dem gjør det?

Jeg veit ikke (ler). Jeg tror ikke vi bråker mer enn det de norske gjør Men det som er, er at når vi gjør noe, så blir det sett på....(leter etter ord)

Det blir sett verre på?

Verre på, enn det de norske gjør. Sånn som for eksempel cirka 2 uker tilbake, så var det to norske som begynte å sloss ute på luftegården. Og han sitter på samma avdeling. Han sitter

på avdelingen vår, han sitter der fortsatt, det har ikke skjedd noe med han. Han fikk bare en dags utelukkelse (fra fellesskapet med de andre innsatte). Og sitter der fortsatt og går på lufting. Hvis det var jeg som hadde begynt å sloss, så er jeg 100% sikker på at jeg hadde blitt sendt til avd. B med en gang. (...)

Hva synes du om at dere blir straffet forskjellig? Hva tenker du om det?

Jeg blir selvfølgelig sur. Og noen ganger så tenker jeg at, ja greit, hvis det skal være sånn, så skal jeg lage kvalm enda mer. For jeg får jo straff uansett om det er en liten sak eller en stor sak. Da tenker jeg, greit, hvis dem vil ha det sånn, skal dem få det sånn.

Etter at informantene svarte at de merket sin kulturbakgrunn, spurte jeg dem om hvordan de merket dette.

De to første informantene nevnte umiddelbart at de følte seg forskjellsbehandlet av betjentene. De sa også begge to at det var veldig forskjell på betjenter, men at mange av dem forskjellsbehandlet. Da jeg ba om eksempler fikk jeg høre en del historier. Ut fra min bakgrunn som betjent var jeg ikke klar over at det kunne oppleves så "ille" som det de beskrev. Jeg har ikke selv sett noen eksempler på forskjellsbehandling på grunn av kulturbakgrunn som ikke har naturlige årsaker, men det trenger ikke bety at det ikke skjer. Med naturlige årsaker mener jeg slike som bunner i praktiske eller sikkerhetsmessige hensyn. Dette kan for eksempel være at muslimer ikke får halal kjøtt fra kjøkkenet fordi det ville betydd betraktelig merarbeid eller at det ikke skal være for mange utlendinger på en avdeling fordi dette erfaringsmessig medfører flere konflikter og mer bråk. Slike forhold kan fengselet ha "gode grunner" for å foreta, men de kan allikevel føles som forskjellsbehandling.

Det kan også hende at det informantene beskrev ikke stemmer. Jeg kan dog ikke se noen grunner til at de skulle gjøre dette. For å få sympati? For å ta igjen for andre ting?

Det kan være de har misforstått. Den ene informanten sa dette selv også. "Jeg veit ikke om det er sånn hun mener det, men jeg føler det sånn."

Det kan også hende at slike ting foregår i det skjulte, det vil si at rasistiske betjenter ikke viser andre betjenter hva de holder på med.

Uansett hvordan dette forholder seg, synes jeg det er viktig å fokusere på at dette er slik det oppleves av informantene, og sikkert også for mange andre innsatte. Uansett om noen av episodene kan forklares ut fra fornuftsbaserte hensyn, er det et poeng at det ikke er slik det oppleves av enkelte av de flerkulturelle selv.

Mohammed sa han synes det er urettferdig at det er "kvoter" for utlendinger på avdelingene. At det ikke skal være for mange på ett sted. Ali og Irfan mente dette hadde fornuftige årsaker: *Det blir ofte mer bråk med utlendinger. Utlendingene skal ofte taffe seg og vise seg frem, og hvis æren deres blir krenket "må" de sette seg i respekt etterpå.* Det ble også nevnt at enkelte betjenter har lavere toleransegrense overfor utlendingene. At de for eksempel lettere blir kastet ut av en avdeling etter en episode.

Irfan :

Hvis jeg havner i bråk, skal jeg garantere deg at jeg blir sendt på avdeling B. Men her om dagen hadde en av de norske vært i slosskamp i lufttegården. Han sitter på avdelingen fortsatt. Han sitter og spiller backgammon med oss, og har det helt fint. Det synes jeg er urettferdig

Ali fortalte at han lettere får skylden for ugang som blir gjort, selv om det ikke er han som har gjort det. Og at utlendingene lettere ilegges refser.

Videre fikk jeg høre at de føler at de har vanskeligere for å få plass på kontraktsavdelinger eller åpne fengsler, at de har vanskeligere for å få perm og at de norske får mer hjelp til ting. Jeg tenker at disse historiene kan bunne i rasisme. Det kan også bunne i at det er en kommunikasjonskløft mellom betjenter og utlendinger, slik nevnt tidligere, om det å klare formidle sine ønsker og behov.

Irfan sa han ikke hadde opplevd forskjellsbehandling

Det skal mye til å oppleve det når det er så mange utlendinger her. Jeg tenker mer på hva det kan komme av at vi er så mange.

Senere fortalte han imidlertid noen historier som omhandlet nettopp dette

Hvorfor var han selvmotsigende? Fordi han sjelden opplever det? Fordi han hadde glemt det? Fordi han ikke torde si det først? Eller fordi det skjer så sjelden, at han ikke bryr seg?

Jeg vil ikke spekulere for mye i hva det kan komme av at noen fortelle at de føler de opplever forskjellsbehandling og andre ikke. Det kan ha mange årsaker. Noen har kanskje bedre eller tettere kontakt med betjenter. Dette kan føre til at ansatte får et bedre forhold til deg og dermed opptrer mer rettferdig. Nils Christie skriver om slike fenomener i en undersøkelse han har begått blant fanger i norske konsentrasjonsleire. (Christie 1974) Han fant ut at de fangene som kom godt overens med vokterne, ble behandlet mye bedre enn de som ikke fikk nær kontakt.

Det kan hende enkelte opplever det omvendte ;at det å holde seg unna betjenter gjør at man slipper forskjellsbehandling. Enkelte tar seg kanskje mer nær av det. Det kan hende enkelte tenker mer på dette, og var mer forberedt da jeg spurte, men det kan også skyldes rene tilfeldigheter.

Jeg fikk også høre av at man ikke bør kreve for mye.

Muslimere er ikke godt likt, og det kan virke som et krav om særbehandling å spørre om ting.

Uttalelsen kan tolkes dit hen at informanten mener at betjentene ikke takler slike spørsmål, at de vil bli negative til den innsatte av det. Jeg synes denne uttalelsen er viktig. Kan hende forteller den om mer forskjellsbehandling enn de andre historiene, da den kanskje også innehar et implisitt uttrykk for undertrykkelse? Uansett forteller den at informanten sitter inne med ting han ønsker kunne vært bedre, men som han ikke ønsker å formidle til betjentene. Dette indikerer at det kan være mange ønsker og behov hos de innsatte som betjentene ikke vet om.

Informantene fortalte også om forskjellsbehandling fra andre ansatte enn betjentene. For eksempel ble det hevdet at en av arbeidsplassene for innsatte ikke ønsker utlendinger, og at de ansatte der snakker åpenlyst stygt om utlendinger.

Denne informanten var også opptatt av at han hadde fått avslag fra et annet fengsel, og at han ikke var blitt intervjuet for inntak på en bedre avdeling. Han var imidlertid usikker på om dette skyldtes kulturbakgrunn eller andre ting.

Dette fikk meg til å tenke på noe:

En person som har en annen kulturbakgrunn opplever kanskje nå og da rasisme. Av og til også å ikke bli forstått, eller å misforstå hva andre sier. Etter en rekke slike episoder blir det kanskje lettere å tolke situasjoner som i utgangspunktet ikke er "rasistiske" til at de er det. At man kanskje blir mistenksomme ettervert og tolker situasjoner i verste mening. Denne informanten var klar på at han slett ikke visste årsaken, men at det kunne være forskjellsbehandling. I denne sammenheng følte jeg at det hele kanskje var min skyld, at jeg var så opptatt av en viss type historier at informantene kanskje følte at de "måtte" komme på bra historier?

Uansett, dette fikk meg til å lure på to ting:

Fikk jeg selv informantene til å bli mer opptatt av forskjellsbehandling enn de egentlig er? Gjør det faktum at man tidligere har opplevd rasisme det lettere å tro at det samme skjer senere?

Er det lettere å uttrykke misnøye når man har en "bås" å putte det i? Alle innsatte er misfornøyd med ting, og klager over ting. På lik linje med at betjentene klager, og alle andre i samfunnet.

Ervin Goffman beskriver de krenkelsesprosesser enhver som settes i fengsel og andre totale institusjoner, kan oppleve. (Goffman 1967). Man mister sin tidligere rolle i sitt sosiale liv, selvbildet brytes ned, man taper frihet og privatliv, ens navn blir byttet ut med et nummer, man er forpliktet til å følge ordre og du hindres i å se de du er glad i. Dette gjør at selvbildet brytes ned, og et nytt skapes.

Dette er prosesser alle opplever som kilde til misnøye, uansett kulturbakgrunn. Er det på en måte enklere å takle denne krenkelsesprosessen når man i stedet for å fokusere på den, kan klage over forskjellsbehandling?

10. Rettstilstanden

Siden jeg utdanner meg til å bli jurist, ville det kanskje være naturlig med en juridisk avhandling om pakistanere i fengsel. Det er to grunner til at jeg ikke har valgt å skrive en slik. For det første mener jeg den kunnskapen jeg tilegner meg her er viktig for å kunne vurdere rettstilstanden. Jeg finner at en slik avhandling foruten å beskrive gjeldene rett (de lege lata), også burde omfattet en del om hvordan retten burde være (de lege ferenda).

Jeg finner det naturlig at man i en slik avhandling har med synspunkter fra de berørte, deriblant pakistanere i fengsel. Jeg finner således at denne oppgaven kan tjene som et slags pilotprosjekt for videre avhandlinger.

Videre finnes det svært få rettsregler som omfatter nevnte tema. Straffegjennomføringsloven av 18.mai 2001, nr.21, som omhandler gjennomføring av blant annet fengselsstraff, har i stor grad gitt kriminalomsorgen spillerom for å utøve eget skjønn. Det betyr at beslutningstakeren treffer avgjørelsen på basis av egne vurderinger. Det vil for eksempel være tilfelle når kriminalomsorgen skal vurdere om en permisjon er "formålstjenlig", om det foreligger "særlige vektige grunner" for å treffe en viss type avgjørelse, om en overføring er "hensiktsmessig", osv.

Retningslinjene til loven, gir en viss veiledning i forhold til momenter som skal vektlegges ved ulike vurderinger, foruten at strgf. §2 og 3 gir føringer for hva som er relevant å ta hensyn til ved skønnsutøvelsen. Kriminalomsorgens skønnsfrihet er også begrenset av en rekke generelle, uskrevne, forvaltningsrettslige prinsipper, som nøytralitets- og saklighetsprinsippet, likhetsprinsippet, og behov- og proporsjonalitetsprinsippet.

I forbindelse med mitt tema, kan denne loven anvendes i forbindelse med en vurdering av hvorvidt det er tatt en avgjørelse på bakgrunn av etnisitet. Etnisitet vil da kunne anses å falle innunder et av de nevnte prinsipper over, og således for eksempel sies å utgjøre et usaklig hensyn.

Minoritetspolitisk avdeling i kommunaldepartementet, arbeider i disse dager med en lov mot etnisk diskriminering. I henhold til lovens § 1, er dens formål å hindre etnisk diskriminering og sikre like muligheter og rettigheter for alle uavhengig av etnisitet. Loven skal gjelde på alle samfunnsområder, jmf. §2.

Denne loven vil således også kunne anvendes i fremtiden, i tilfeller hvor det kan bevises at det foreligger enten direkte eller indirekte diskriminering i kriminalomsorgen. Direkte vil diskrimineringen være når noen på grunn av sin etnisitet blir behandlet dårligere enn andre blir, er blitt eller ville bli, i en tilsvarende situasjon. Indirekte diskriminering foreligger når en handling, bestemmelse eller praksis som tilsynelatende er nøytral, fører til at personer som følge av sin etnisitet blir stilt dårligere enn andre. Jmf. §3a, 2. og 3. ledd.

Ellers foreligger det enkelte bestemmelser mot diskriminering i straffeloven av 22.mai 1902 nr.10. For eksempel gir §135a vern mot rasistiske ytringer, og §§246 og 247, et vern mot ærekrenkelser. (For eksempel i form av rasistiske sådanne.).

Ut over dette kan jeg ikke se å finne andre relevante lovbestemmelser. Jeg har ikke studert andre rettskilder i så måte, da jeg som sagt ønsker å vie denne oppgaven til intervjuer.

Jeg stiller imidlertid spørsmålstegn ved at denne lovreguleringen kommer så sent. Jeg undres over hvilken rettssikkerhet og rett til likebehandling man inntil loven trer i kraft, skal kunne påberope seg som innsatt. Dette er forhold man burde kunne ta for gitt at en rettsstat verner om.

11. Avslutning

Da jeg startet denne studien, ønsket jeg å undersøke om flerkulturelle kan oppleve det som en tilleggsbelastning å ha en annen kulturbakgrunn, på grunn av at de opplever at betjentene ikke forstår deres kultur. Dette ønsket bunnet i at jeg selv følte at jeg hadde en dårligere kommunikasjon med denne gruppen innsatte.

Underveis i studien, fant jeg ut at problemet var mer sammensatt enn jeg hadde trodd. Det dukket stadig opp momenter jeg ikke hadde tenkt på, og akkurat da det føltes som jeg var på sporet av noe, dukket det opp nye spørsmål jeg ikke hadde svar på. Et nøkkelbegrep i så henseende, har vært "kultur". Ved starten av studien var dette et begrep jeg la til grunn for min undersøkelse, noe som nærmest ble tatt for gitt som noe allmenngyldig. Etter hvert viste det seg at dette begrepet er komplekst, og jeg kunne viet atskillig energi og spalteplass på å forsøke å definere det. Jeg fant ut at både jeg selv og informantene hadde en del forutinntattheter om begrepet, men at det etter hvert ble vanskelig å henføre kulturbegrepet til noe som tilhører pakistanerne på den ene siden, og nordmenn på den andre. Da dukket begrepet "dikotomi" opp, som en slags kritikk av min egen forforståelse. Jeg fant ut at vi som betjenter via formell og uformell sosialisering bidrar til å opprettholde et skille mellom "oss" og "dem", hva angår kultur. Dette kan det hende vanskeliggjør likebehandling, og gir næring til forskjellsbehandling. Etter hvert reflekterte jeg rundt dette skillet sett fra de innsattes side også, i den forstand at de kanskje er med på opprettholde det.

Det syntes etter intervjuene på det rene at det er mange momenter som kan føre til at informantene føler at betjentene mangler kulturkompetanse, og at dette kan medføre en tilleggsbelastning. Jeg stiller avslutningsvis spørsmål om likebehandlingprinsippet og rettssikkerhetsprinsippet er tilstrekkelig ivarettatt på nåværende tidspunkt i norsk rett.

Litteraturliste

- Christie, Nils (1974): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Eldén, Åsa (2003): *Heder på liv och död. Uppsala: Acta Universitatis Uppsaliensis.*
- Goffman, Ervin (1967): *Anstalt og menneske.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Kriminalvårdens forskningskomite (2003): "Kriminalitet og etnisitet. Rapport nr.11." Stockholm: Det brottsforebyggende rådet.
- Kulø, Arnt Stabell (1991): "Muslimer i fengsel." Oslo: Kriminalomsorgens utdanningssenter.
- Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju.* Oslo: Gyldendal.
- Laen, Pham Dihn Xuan (2000): "Intervjuer med innsatte på Ullersmo fengsel." Oslo: Universitetet.
- Lien, Inger Lise (1997): *Ordet som stempler djevlene.* Oslo: Aventura.
- Lien, Inger Lise (2002): "Ære og kulturell endring i indre Oslo by." Oslo: *Nytt Norsk Tidsskrift* nr.1.
- Lunde, Henrik (2002): "Pilotprosjekt fra Ullersmo." Oslo: Antirasistisk senter.
- NESH (1994):), "Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora". Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsfag og humaniora.
- Rettslig vern mot etnisk diskriminering, Oslo : Kommunal og regionaldepartementet (NOU 2002:12)*
- Storvik, Birgitte Langset (2003): *Straffegjennomføring.* Oslo: Høgskoleforlaget.
- Straffegjennomføringsloven av 18.mai, 2001 nr.21*
- Sykes, Gresham M. (1958): *The society of captives.* New Jersey: Princeton University Press.
- Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur.* Flekkefjord: Seek A/S.
- Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikan, Unni (2003): *For ærens skyld.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Østberg, Sissel (2003): *Muslim i Norge.* Oslo: Universitetsforlaget.

Hva har vært det beste med disse intervjuene?
Vi får sagt mye om det vi mener. Så kanskje noen andre får vite åssen vi tenker.

